

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Економічний факультет
Кафедра фінансів і кредиту**

**Доходи бюджетів міських територіальних громад
в Україні: проблематика формування в сучасних умовах**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

здобувач другого курсу, групи 272-2м
денної форми навчання
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
Савчук Вадим Олександрович_____

Керівник:

доцент Бак Наталія Андріївна_____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 6 від «02» грудня 2025 р.

В.о. зав. кафедри

_____ доц. Бак Н.А.

АНОТАЦІЯ

Савчук В.О. Доходи бюджетів міських територіальних громад в Україні: проблематика формування в сучасних умовах. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025. 64 с.

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне дослідження фінансового забезпечення та зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів України. Узагальнено теоретико-методичні засади формування дохідної бази бюджетів територіальних громад: розкрито суть, структуру та класифікацію їхніх доходів, з'ясовано роль власних надходжень і міжбюджетних трансфертів як інструменту фіскального вирівнювання. Проаналізовано практику формування доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади: оцінено динаміку та структуру її дохідної частини за 2019–2024 роки, а також ідентифіковано ключові фіскальні ризики, спричинені воєнним станом та змінами у законодавстві. Розроблено систему практичних рекомендацій та обґрунтовано стратегічні напрями для підвищення фіскальної стійкості місцевих бюджетів: визначено пріоритети диверсифікації джерел надходжень та вдосконалення механізмів адміністрування місцевих податків і зборів.

Ключові слова: доходи бюджету, фіскальна децентралізація, місцеві бюджети, територіальна громада, податкові надходження, міжбюджетні трансферти, фінансова стійкість.

ANNOTATION

Savchuk V.O. Budget revenues of urban territorial communities in Ukraine: issues of formation in modern conditions. Manuscript. Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025. 64 p.

The qualification work conducted a comprehensive study of the financial support and strengthening of the revenue base of local budgets of Ukraine. The theoretical and methodological principles of forming the revenue base of territorial community budgets are summarized: the essence structure and classification of their revenues are investigated, the role of own (tax and non-tax) revenues is determined, and the place of intergovernmental transfers as a tool of fiscal equalization is analyzed. An analysis of the practice of revenue generation was conducted using the example of the budget of the Chernivtsi urban territorial community: the dynamics and structure of its revenue part for 2019–2024 were assessed, and key fiscal risks caused by martial law and changes in legislation were identified. A system of practical recommendations has been developed and strategic directions have been substantiated to increase the fiscal sustainability of local budgets: priorities for diversifying revenue sources and improving mechanisms for administering local taxes and fees have been identified.

Keywords: budget revenues, fiscal decentralization, local budgets, territorial community, tax revenues, intergovernmental transfers, financial sustainability.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.О. Савчук

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	8
1.1. Зміст і призначення доходів бюджетів міських територіальних громад	8
1.2. Склад і структура доходів бюджетів міських територіальних громад.....	13
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. СТАН ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В 2019-2024 РОКАХ	20
2.1 Оцінка структури доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади.....	20
2.2 Аналіз динаміки податкових надходжень бюджету Чернівецької міської територіальної громади	26
2.3 Моніторинг неподаткових надходжень бюджету Чернівецької міської територіальної громади	32
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СТАБІЛЬНОГО НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТІВ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ДОХОДАМИ В УКРАЇНІ.....	39
3.1. Актуальні проблеми наповнення бюджетів міських територіальних громад в Україні	39
3.2. Практичні пропозиції та рекомендації щодо збільшення доходів бюджетів міських територіальних громад.....	44
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі нинішнього вдосконалення бюджетної системи в Україні бюджети територіальних одиниць є невід’ємною її складовою та відіграють важливу роль, а саме здійснюють розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту та забезпечують фінансування як виробничого так і не виробничого сектору економіки в різних регіонах України.

В умовах воєнного стану для України критично важливо забезпечити безперервне та своєчасне здійснення функцій місцевих органів влади, що безпосередньо залежить від наявності належної дохідної основи. Окрім цього, в перший рік повномасштабного вторгнення росії окремі органи місцевого самоврядування зіткнулися з великою кількістю вимушено переміщених осіб та завдяки внутрішнім резервам, сформованим з доходів місцевих бюджетів, були в змозі належним чином забезпечити потреби громадян.

Повномасштабна військова агресія стала каталізатором фундаментальних зрушень та необхідності прискорених реформ у фінансово-економічній системі держави. Цей контекст зумовлює гостру потребу в критичному переосмисленні структури та ефективності публічних витрат — як на рівні державного бюджету, так і в системі місцевих фінансів, вимагаючи жорсткої доцільності та пріоритизації бюджетних асигнувань.

Водночас, процес формування та забезпечення стабільності дохідної бази місцевих бюджетів в умовах військового стану виявив суттєву фінансову проблематику. Ця проблематика виходить за рамки виключно теоретичного обґрунтування ролі місцевих фінансів у кризовий період. Ключовим практичним і науковим завданням є пошук відповіді на стратегічне питання: яким чином гарантувати фінансову стійкість міських територіальних громад (МТГ), зокрема, на територіях, що уникли окупації (як-от Чернівецька МТГ), а також розробити механізми відновлення фінансової спроможності деокупованих громад.

Таким чином, всебічний аналіз та обговорення зазначених фіскальних викликів є необхідною передумовою для дослідження та виявлення ключових тенденцій у формуванні доходної бази місцевих бюджетів України в умовах тривалого воєнного стану. Це дозволить оцінити вплив війни на фінансову автономію громад та розробити адаптивні стратегії.

Мета і завданням дослідження. Метою магістерської роботи є наукове обґрунтування напрямів підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів в Україні шляхом комплексного аналізу їхньої доходної бази та розробки системи практичних рекомендацій щодо її нарощування й оптимізації. Для реалізації цієї мети в даній роботі потрібно виконати такі завдання:

1. Систематизація теоретико-методологічних засад формування та цільового призначення доходів місцевих бюджетів у контексті сучасної фіскальної децентралізації.
2. Узагальнення структури і деталізація складу фінансових ресурсів, що становлять доходну частину місцевих бюджетів різних рівнів.
3. Проведення структурно-компонентної оцінки доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади.
4. Здійснення аналізу тенденцій і динаміки надходжень до бюджету Чернівецької МТГ із виявленням ключових чинників впливу на ці показники.
5. Ідентифікація та систематизація пріоритетних проблем і стримуючих факторів у процесі нарощування доходної бази місцевих бюджетів.
6. Розробка комплексу науково-обґрунтованих пропозицій та практичних механізмів для ефективного зміцнення доходної бази місцевих бюджетів.

Об'єкт дослідження - система фінансових взаємовідносин між суб'єктами господарювання, державними структурами та органами місцевого самоврядування, що виникає у процесі формування доходної частини місцевих бюджетів України.

Предмет дослідження – механізм формування доходів бюджетів міських територіальних громад в Україні.

Стан вивчення теми дослідження. Дослідженню доходів бюджету територіальної громади приділено досить багато уваги науковців, серед яких: Дяченко С.А., Кириленко О.П., Ломачинська І. А., Мороз Я. В., Чеберяко О. В. та інші.

Методологія та методи магістерського дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи застосовувалися загальні **методи**: аналіз, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення та спеціальні **методи**: абстрактно-логічний (застосовується для пояснення теоретичних аспектів формування доходів місцевих бюджетів), статистико-економічний (використовується для аналізу статистичної інформації), метод прогнозів.

Інформаційна база дослідження. Під час виконання вище вказаних завдань використовуватимуть дані з статистичної звітності та інформацію економічних досліджень.

Науково-практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблені пропозиції та рекомендації можуть бути імплементовані в діяльність Чернівецької міської територіальної громади. Їхнє використання сприятиме вдосконаленню фінансової політики громади, що матиме позитивний синергетичний ефект на підвищення її фінансової спроможності та, як наслідок, на якість соціально-економічного життя її мешканців.

Особистий внесок магістра у процес виконання кваліфікаційного дослідження полягає в самостійному та комплексному вирішенні поставлених науково-практичних завдань, що охоплюють:

1. Систематизацію та критичний аналіз теоретичних засад формування доходної бази міських територіальних громад в умовах фіскальної децентралізації та сучасних економічних викликів.
2. Збір, обробку та інтерпретацію емпіричних даних щодо структури, динаміки та проблем функціонування бюджету Чернівецької міської територіальної громади (МТГ) за досліджуваний період.

3. Ідентифікацію ключових факторів, що спричиняють диспропорції у формуванні власних доходів МТГ, та обґрунтування резервів для їхнього нарощування.

4. Розробку та формулювання оригінальних практичних рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення фінансової політики та механізмів управління доходами бюджету Чернівецької МТГ, які становлять практичну значущість роботи.

Кваліфікаційна робота має таку **структуру**: вона включає вступ, основну частину, структуровану на три окремих розділи, висновки, перелік використаних джерел, додатки. Щодо **обсягу**, то робота містить п'ять таблиць і сім додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Зміст і призначення доходів бюджетів міських територіальних громад

Повномасштабне вторгнення Росії значно загостило необхідність стабільного функціонування органів місцевої влади, яке потребує належного фінансування. Існуючий механізм, що історично склався в Україні, передбачає надання субвенцій та дотацій місцевим бюджетам із державного. Це спричиняє значні витрати коштів, які під час воєнних дій було б раціональніше спрямувати на забезпечення потреб армії. Більше того, війна призвела до появи нових соціальних викликів, з якими стикаються місцеві органи влади: зокрема, руйнація житла внутрішньо переміщених осіб стала однією з нагальних проблем, яку вони намагаються вирішити на місцях. Питання формування надійної фінансової бази для органів місцевого самоврядування нині має особливе значення. Забезпечення їх достатніми коштами можливе лише за умови створення стабільних та довгострокових джерел наповнення місцевих бюджетів, що є основою фінансової незалежності територіальних громад

Функція забезпечення суспільних благ є фундаментальною та основною для органів місцевого самоврядування. Фінансове забезпечення надання відповідних послуг здійснюється переважно за рахунок ресурсів місцевих бюджетів. Саме ці кошти слугують головним джерелом покриття витрат, необхідних для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування та забезпечення сталого функціонування комунальної інфраструктури. Ефективне використання бюджетних ресурсів сприяє підвищенню якості публічних послуг і формує фінансові передумови для збалансованого розвитку територіальних громад. Це завдання можна вирішити лише шляхом стабілізації надійних власних джерел

доходів. Доцільно розкрити суть поняття "дохідна база місцевого бюджету". Загально прийнято розуміти під цим терміном доходи, які надходять у місцеві бюджети.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» інформує про наступне «доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів» [5]. У цьому ж Законі міститься роз'яснення про роль держави в місцевому самоврядуванні, що «держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб» [37].

Основний висновок з цього полягає в тому, що законодавчо встановлено механізми формування доходів місцевих бюджетів з певних джерел, а у випадку нестачі коштів передбачено залучення фінансування від держави, зокрема, за рахунок державного бюджету. У науковій літературі глибше досліджується питання доходів бюджетів. Наприклад, за дослідженням Юрія С. І. та Бескида Й. М., доходи місцевих бюджетів слід класифікувати за двома основними категоріями: власні та закріплені. За своєю суттю, «власні доходи місцевих бюджетів – це доходи, які формуються в результаті дій і рішень, що приймають органи місцевого самоврядування» [7, с. 67].

Вітчизняні вчені в наукових публікаціях визначають дохідну базу місцевих бюджетів як конкретну складову місцевих фінансів, яка використовується для розв'язання проблем на регіональному рівні. Акцентується увага на тому, що доходи місцевих бюджетів це сукупність власних надходжень що акумулюються на місцях, а також фінансів що надходять з державного бюджету . Це допомагає

забезпечити необхідні фінансові ресурси для вирішення потреб територіальних громад.

Реформа децентралізації призвела до покращення доходної бази місцевих бюджетів. «До власних доходів нині належать: податкові надходження: частина від загальнодержавних податків та зборів (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, рентна плата (за користування надрами, видобування корисних копалин і т. п.), акциз з пального та ін.), місцеві податки і збори (податок на майно, єдиний податок, туристичний збір та ін.); неподаткові надходження (становлять трохи більше 10% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів): плата за видачу ліцензій та дозволів, орендна плата, держмити, штрафи; інші надходження: кошти від продажу основного капіталу, цільові фонди, донорські кошти, отримані від ЄС та міжнародних організацій тощо» [17].

Частка окремих джерел доходів у загальній структурі місцевих бюджетів формується відповідно до положень Бюджетного кодексу України. Розподіл фінансових надходжень здійснюється на основі нормативно визначених принципів, які регулюють співвідношення податків і зборів між місцевими бюджетами різних рівнів. Такий механізм забезпечує упорядкованість бюджетної системи, сприяє справедливому розподілу ресурсів між територіальними громадами та створює умови для збалансованого розвитку регіонів. Так, «податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) надходить до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення, районних та обласних бюджетів, а до сільських, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення – ні» [17]. Останні наповнюють бюджет переважно завдяки місцевим податкам і зборам. Чинний Бюджетний кодекс України дає визначення міжбюджетним трансфертам «це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого» [11]. Відповідно до статті 96 Бюджетного кодексу України, міжбюджетні трансфerti поділяються:

– «базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання);

- субвенція;
- реверсна дотація (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання);
- додаткові дотації» [11].

Оскільки питання надмірної залежності місцевих бюджетів від державного є досить актуальним то варто детальніше охарактеризувати види міжбюджетних трансфертів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Зміст основних видів міжбюджетних трансфертів в Україні [11]

Трансферт	Визначення
Базова дотація	цільовий міжбюджетний трансферт, який акумулюється у державному бюджеті та спрямовується на підтримку дохідної спроможності місцевих бюджетів із метою впровадження політики горизонтального фіскального вирівнювання територій
Субвенція	цільовий трансферт, який спрямовується з державного бюджету (або бюджету вищого рівня) до місцевого бюджету для фінансування конкретно визначених заходів чи програм. Його фундаментальною інституційною ознакою є умовність використання та обов'язкова наявність принципу співфінансування (пайової участі) з боку територіальної громади, що його отримує
Реверсна дотація	спрямовується від місцевих бюджетів (зокрема, фінансово спроможних міських територіальних громад) до державного бюджету. Цей механізм є невід'ємною частиною системи горизонтального фіскального вирівнювання і застосовується до тих громад, чий індекс податкоспроможності суттєво перевищує середній показник.
Додаткові дотації	міжбюджетний трансферт із державного бюджету, який має компенсаційний або цільовий характер.

Однією з відмінних рис дотацій є відсутність обмежень на їх використання, навпаки, субвенції часто мають специфічні умови використання. Дотації, зазвичай,

спрямовані на фінансування поточних потреб місцевого самоврядування, іноді вони можуть бути спрямовані на конкретні напрямки, щоб уникнути недоцільного використання.

Наприклад, «додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я призначена для здійснення поточних видатків у школах, включаючи зарплату непедагогічного персоналу, та для оплати енергоносіїв в лікарнях, амбулаторіях та інших закладах охорони здоров'я» [17].

Особливістю субвенцій є їх цільовий характер: вони спрямовуються до місцевих бюджетів для фінансування певних завдань чи програм, а порядок їх надання та використання чітко регламентується законодавством. Наприклад, «у Законі України «Про державний бюджет на 2019 рік» було передбачено 44 окремі субвенції, найбільша за обсягом – це освітня субвенція 69.6 млрд грн, субвенція на виплату допомоги малозабезпеченим сім'ям (63.0 млрд грн), медична субвенція (55.7 млрд грн), субвенція на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату природного газу (35.1 млрд грн) та субвенція на будівництво автомобільних доріг (14.7 млрд грн). Вони сумарно поглинають понад 90% усіх виділених на субвенції коштів» [44].

Основна мета акумуляції доходів до місцевого бюджету це розподіл їх на соціально необхідні потреби громади, зокрема витрати пов'язані з освітою різного ступеня, охороною здоров'я, ремонтом доріг та покращенням благоустрою територіальної громади.

1.2. Склад і структура доходів бюджетів міських територіальних громад

Бюджети ОТГ відіграють ключову роль у формуванні фінансових ресурсів, які служать для забезпечення роботи місцевих рад та розвитку соціальної інфраструктури. Ці кошти не лише забезпечують функціонування органів влади на місцевому рівні, але й використовуються для підтримки різноманітних соціальних програм та проектів, спрямованих на поліпшення життя мешканців.

Фінансування витрат здійснюється з місцевих бюджетів на основі принципу субсидіарності, що передбачає відповідальність відповідних обласних, районних та місцевих органів влади за фінансування витрат, що виникають в містах, селищах, селах та об'єднаних територіальних громадах. Результатом цього є розмежування джерел доходів за рівнями бюджету.

Усі надходження розподіляються таким чином, що вони або повністю спрямовуються до відповідних бюджетів, або перераховуються до державного та місцевих бюджетів згідно з встановленими нормами.

У структурі бюджетної системи України надходження місцевих бюджетів поділяються на кілька основних категорій: податкові, неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти (до яких належать субвенції та дотації), а також кошти, отримані від операцій з капітальними активами. Бюджетний кодекс України визначає не лише перелік доходів для кожного рівня місцевих бюджетів, але й встановлює механізми та принципи їх розподілу між різними бюджетами. У свою чергу, Податковий кодекс України детально регламентує порядок справляння податків і зборів, визначає коло платників, базу оподаткування, ставки та процедури зарахування цих надходжень до відповідних бюджетів, забезпечуючи правові засади їх ефективного адміністрування.

Порядок справляння місцевих та загальнодержавних податків регламентуються Податковим кодексом України. Верховна рада України – це орган на який покладено повноваження щодо встановлення загальнодержавних податків

і зборів, зокрема місцеві податки встановлюють у межах своїх повноважень органи місцевої влади.

Згідно чинного законодавства, статтею 9 Податкового кодексу України затверджено перелік загальнодержавних та місцевих податків і зборів. Для кращого розуміння відобразимо даний перелік у таблиці (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація податків і зборів за місцем зарахування в Україні [11]

Податки і збори		
Загальнодержавні	Місцеві	
Податки	Податки	Збори
1. Податок на прибуток підприємств	1. Податок на майно:	1. Збір за місця для паркування транспортних засобів
2. Податок на доходи фізичних осіб	1.1 Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	
3. Податок на додану вартість	1.2 Транспортний податок	
4. Акцизний податок	1.3 Плата за землю	2. Туристичний збір
5. Екологічний податок	2. Єдиний податок	
6. Рентна плата		
7. Мито		

Бюджетний Кодекс України визначає що місцеві податки і збори зараховуються до місцевих бюджетів, натомість загальнодержавні зараховуються як до місцевого так і до державного з конкретно визначеними частками. Окрім, цього діє заборона на встановлення загальнодержавних податків або зборів, які не є вказаними у Податковому Кодексі України.

Доцільним є представлення нормативів зарахування загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів усіх рівнів у систематизованій формі, що зручно відобразити у вигляді таблиці (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Нормативи зарахування до місцевих бюджетів загальнодержавних податків і зборів, % [11, 10, 34]

Назва доходів	Бюджет Києва	Обласні бюджети	Бюджети міст, ОТГ	Районні бюджети	Селищні, сільські бюджети
ПДФО	40	15	60	60	-
ПнП з комунальних підприємств	100	100	100	100	100
ПнП з інших підприємств	10	10	-	-	-
Рентна за воду (крім об'єктів місцевого значення)	45	45	-	-	-
Рентна за воду	100	-	100	-	100
Рентна (корисні копалини державного значення)	25	25	-	-	-
Рентна (корисні копалини місцевого значення)	100	-	100	-	100
Плата за використання природних ресурсів	100	100	-	-	-
Акцизний (тютюн алкоголь)	100	-	100	-	100
Акциз (пальне)	13,44	-	13,44	-	13,44

Аналізуючи наведені у таблиці дані, можна зробити висновок, що податок на додану вартість, який є одним із ключових непрямих податків, не виступає джерелом надходжень до місцевих бюджетів. Цей податок включається до ціни товарів, робіт або послуг, сплачується кінцевим споживачем, але адмініструється продавцем, який зобов'язаний перерахувати його до державного бюджету. Таким чином, усі суми ПДВ у повному обсязі спрямовуються до державного бюджету України. Ставка податку становить 20 %, хоча для окремих видів операцій Податковим кодексом передбачені знижені ставки — 7 % і 0 %, що застосовуються у спеціально визначених випадках.

До складу місцевих бюджетів включається повний обсяг податку на прибуток, який сплачується підприємствами та фінансовими установами, які перебувають у комунальній власності. Проте, щодо інших підприємств, податок на

прибуток зараховується тільки до обласного бюджету або бюджету міста Києва, при цьому лише 10% від загальної суми. Решта місцевих бюджетів не отримують кошти від цього виду податку. Така система розподілу податкових надходжень має важливе значення для фінансового забезпечення місцевих програм і ініціатив.

У межах системи міжбюджетних відносин встановлено, що 80 % надходжень від екологічного податку (загальнодержавного збору) зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів. Винятком є платежі, визначені пунктом 161 частини II статті 29 Податкового кодексу України (ПКУ).

Подальший розподіл цих коштів між рівнями адміністративно-територіального устрою регламентується затвердженими нормативами зарахування:

25 % — спрямовується до бюджетів базового рівня (сільських, селищних, міських бюджетів та бюджетів ОТГ), забезпечуючи фінансування локальних природоохоронних заходів.

55 % — до обласних бюджетів, що покриває видатки на регіональні екологічні програми та проєкти.

80 % — до бюджету міста Києва, що відображає його особливий статус та підвищене екологічне навантаження.

Важливою особливістю є те, що місцеві податки та збори можуть бути встановлені відповідними радами (сільськими, селищними, міськими, об'єднаними територіальними громадами) у межах їх повноважень. Це означає, що самі місцеві громади мають можливість визначати податкову політику, яка відповідає їхнім конкретним потребам і умовам. Такий підхід сприяє більшій гнучкості та краще адаптується в управлінні фінансовими ресурсами на місцевому рівні.

Перелік податків і їх ставок встановлюється Податковим кодексом і є обов'язковим для сплати на території відповідних територіальних громад. Важливо зазначити, що місцевим радам заборонено встановлювати податки та збори, які не

передбачені законодавством. Такий підхід забезпечує юридичну чіткість та однакові умови оподаткування для всіх учасників.

Наразі до переліку місцевих податків включаються податок на майно та єдиний податок. Податок на майно включає в себе оподаткування нерухомого майна, окрім земельних ділянок, транспортний податок і плату за землю. Такий підхід дозволяє місцевим громадам збирати кошти на розвиток територій та забезпечення необхідної інфраструктури.

До категорії місцевих зборів входять, серед іншого, плата за паркування транспортних засобів та збір із туристів. Ці надходження формують частину власних доходів місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування потреб територіальних громад.

З метою більш наочного відображення структури та нормативів зарахування місцевих податків і зборів до бюджетів різних рівнів доцільно подати їх у табличній формі (табл. 1.4), що дозволить узагальнити інформацію про джерела надходжень, нормативи їх розподілу та рівні місцевих бюджетів, до яких вони надходять.

Таблиця 1.4

Нормативи зарахування до місцевих бюджетів загальнодержавних податків і зборів, % [10,11]

Назва доходів згідно класифікації	Бюджет Києва	Обласні бюджети	Бюджети міст, ОТГ	Районні бюджети	Селищні, сільські бюджети
Податок на майно	100	-	100	-	100
Єдиний податок	100	-	100	-	100
Пнп з інших підприємств	100	-	100	-	100
Збір за місця для паркування транспортних засобів	100	-	100	-	100
Туристичний збір	100	-	100	-	100

Таким чином, узагальнені дані, представлені в Таблиці, однозначно підтверджують повну фінансову автономію місцевих бюджетів у частині адміністрування та зарахування місцевих податків і зборів. Ця категорія надходжень формує власні доходи бюджетів територіальних громад у розмірі 100 %, що є фундаментальною засадою фіскальної децентралізації та самодостатності місцевого самоврядування.

Для глибокого аналізу та оцінки ефективності використання цього фінансового інструментарію в умовах сучасних економічних викликів, доцільно здійснити деталізовану верифікацію на практичному прикладі.

Наступним кроком дослідження стане аналіз структури та динаміки місцевих податків і зборів на рівні бюджету Чернівецької міської територіальної громади, що дозволить визначити його потенціал доходів та вплив на фінансову стійкість громади.

Висновки до розділу 1

Валову частину доходів місцевих бюджетів формують податкові та неподаткові надходження. Не менш важливу та вагому роль в частці доходів місцевих бюджетів займають міжбюджетні трансферти – дотації та субвенції отримані з державного бюджету або бюджетів інших рівнів.

Дотації та субвенції в певній мірі слугують вирівнювачем, який дає змогу місцевим бюджетам утримувати баланс між дохідною та видатковою частиною бюджету. Міжбюджетні трансферти покривають нестачу коштів та забезпечують ефективне функціонування органів місцевого самоврядування. Окрім цього, в Україні є поширена практика коли виділяються трансферти з державного бюджету для фінансування дорого-вартісних проектів на місцевому рівні, оскільки місцеві бюджети не мають змоги виділити необхідну кількість коштів через відсутність достатнього фінансового ресурсу.

Основне цільове призначення доходів місцевих бюджетів це повноцінне задоволення потреб громадян, які зареєстровані у відповідній територіальній громаді. У зв'язку з війною видаткова частина як державного так і місцевих бюджетів значно зросла, саме тому питання збільшення та стабілізації дохідної бази місцевих бюджетів, як ніколи є важливим та актуальним. У період війни держава потребує фінансово-самостійних місцевих бюджетів, у яких нема гострої необхідності у міжбюджетних трансфертах для покриття базових потреб. Більше того, зростання доходів місцевих бюджетів дозволить збільшити фінансування потреб армії за рахунок місцевого рівня, адже фінансові ресурси в державному бюджеті є обмежені.

Результати теоретичного дослідження підтверджують, що дохідна база бюджетів міських територіальних громад (МТГ) являє собою комплексний фінансовий механізм, що базується на поєднанні власних надходжень (податкових та неподаткових) та ресурсів міжбюджетного регулювання (трансфертів). Хоча трансферти відіграють критичну роль у вирівнюванні фіскальної спроможності та фінансуванні капітальних проєктів, їхня домінуюча частка може свідчити про фінансову залежність громад.

У сучасних умовах військової економіки ця залежність стає стратегічним ризиком. З огляду на необхідність ресурсної мобілізації та підвищення видатків на оборону, першочерговим завданням фінансової політики є стимулювання фінансової автономії МТГ. Це передбачає не лише оптимізацію управління існуючими податковими джерелами (зокрема, ПДФО та місцевими податками), а й активізацію неподаткових надходжень та пошук інвестиційних резервів.

РОЗДІЛ 2

СТАН ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В 2019-2024 РОКАХ

2.1 Оцінка структури доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади

На даному етапі розвитку України валова частина фінансових ресурсів державного бюджету спрямовані на витрати пов'язані з обороноздатністю країни. Результатом цього є ускладнення наповнення місцевих бюджетів через обмеженість в отриманні трансфертів з державного бюджету.

Доходи місцевого бюджету розділяються на два фонди: загальний та спеціальний. Додатково існує третя група доходів - міжбюджетні трансферти, які є важливим елементом оцінки залежності місцевих бюджетів від державного бюджету.

Надалі для оцінки доходів використовуватимемо дані про доходи бюджету Чернівецької міської територіальної громади (додатки А, Б).

Доходи загального фонду (без трансфертів) є фундаментом фінансової стійкості Чернівецької міської територіальної громади, оскільки вони включають основні податкові надходження (ПДФО, місцеві податки).

Розділимо аналіз на три періоди:

Докризовий ріст (2019р. – 2021р.). Власні доходи зросли на 23,22 % (з 1,601 млрд грн до 1,973 млрд грн). Це підвищило частку загального фонду у загальній структурі доходів з 59,36 % до 74,24 %, що стало передумовою фінансової автономії.

Воєнний стрибок (2022р. –2023р.). У 2023 році доходи загального фонду досягли 3,199 млрд грн. Такий безпрецедентний приріст (майже на 62 % порівняно з 2021 р.) був викликаний збільшенням надходжень від ПДФО, зокрема від

військовослужбовців (до моменту їхнього перерозподілу у кінці 2023 р.), а також релокацією бізнесу.

Адаптація 2024. Незважаючи на вилучення військового ПДФО, доходи Загального фонду у 2024 році (3,220 млрд грн) зберегли високий рівень. Це свідчить про компенсацію втрат за рахунок інших податкових джерел та стабілізацію власної податкової бази.

Протягом 2019–2021 рр. громада успішно знижувала трансфертну залежність. Проте, у 2024 році обсяг трансфертів різко зріс (на понад 85 % порівняно з 2021 р.), сягнувши рівня, близького до 2019 року. Це вказує на збільшення фінансування делегованих повноважень (освіта, медицина) та необхідність залучення субвенцій для фінансування великих цільових проєктів в умовах підвищених видатків воєнного часу.

Доходи спеціального фонду (без трансфертів) демонструють найбільшу волатильність:

У період з 2019 року по 2021 рік спостерігалось зниження надходжень (з 158 млн грн до 130 млн грн).

З 2022–2023 рр. відбулося різке зростання до 444,6 млн грн (у 2023 р.). Це свідчить про активізацію управління комунальним майном та значне зростання надходжень від плати за землю, екологічного податку та інших цільових зборів, що є ознакою мобілізації внутрішніх резервів для фінансування капітальних видатків.

Аналіз підтверджує, що дохідна база Чернівецької МТГ є фінансово стійкою, але структурно трансформованою під впливом зовнішніх факторів.

Варто дослідити глибше що вплинуло на зростання обсягу загального та спеціального фонду. Спершу згрупуємо усі надходження бюджету Чернівецької міської територіальної громади на три частини: податкові та неподаткові надходження та трансферти (Додаток В).

Цей аналіз є більш деталізованим, ніж попередній, і дозволяє чітко простежити трансформацію фіскальної політики громади в умовах воєнного стану.

Загальний обсяг доходів бюджету Чернівецької МТГ продемонстрував високу адаптивність та значне зростання: з 2,698 млрд грн у 2019 році до 4,684 млрд грн у 2024 році. Найбільший річний приріст відбувся у 2022 році (+27,3 %) та 2023 році (+24,9 %), що свідчить про фінансову мобілізацію громади та роль Чернівців як економічного тилу.

Податкові надходження є стрижнем фінансової автономії громади. Частка податкових надходжень у загальній структурі доходів зросла з 56,21 % у 2019 році до пікових 75,06 % у 2022 році. Це підкреслює високу залежність Чернівецької міської територіальної громади від податкових джерел, головним чином, від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Динаміка росту податкових надходжень +35,46 % у 2022 році та +20,73 % у 2023 році обумовлена, зокрема, надходженням військового ПДФО, що значно посилило дохідну базу. У 2024 році податкові надходження демонструють незначне падіння на -0,72 % та зниження частки до 65 %. Це є прямим наслідком вилучення військового ПДФО на користь державного бюджету, що змушує громаду шукати компенсаційні джерела серед інших податків (наприклад, місцевих податків та зборів).

Неподаткові надходження відображають ефективність управління комунальним майном та використання природних ресурсів. У докризовий період неподаткові надходження коливалися в межах 8-9 % від загальних доходів. Однак, у 2022–2023 рр. вони продемонстрували найвищі темпи росту: +40,27 % у 2022 році та +80 % у 2023 році. Частка неподаткових надходжень досягла 13,65 % у 2023 році та 13,06 % у 2024 році. Це свідчить про інтенсифікацію управлінської діяльності та мобілізацію внутрішніх резервів, таких як плата за адміністративні послуги, доходи від оренди комунального майна та продаж землі, що є стратегічно важливим після втрати військового ПДФО.

Трансфerti є індикатором залежності та фінансування делегованих повноважень.

У довоєнний період спостерігалася стійка тенденція до зниження частки трансфертів: з 34,77 % у 2019 році до 15,47 % у 2022 році. Це демонструвало зміцнення фінансової автономії громади. Проте у 2024 році відбувся різкий стрибок обсягу трансфертів до 1,027 млрд грн з динамікою +76,24 % до попереднього року, і їхня частка знову зросла до 21,94 %. Цей стрибок вказує на значне зростання фінансування делегованих державних повноважень (освіта, медицина) або залучення великих субвенцій на відновлення/інфраструктурні проекти.

Податок на доходи фізичних осіб – це найбільше джерело доходів місцевих бюджетів зокрема в 2024 році в бюджеті Чернівецької міської територіальної громади даний податок займає 52,8% від усіх доходів загального фонду бюджету без трансфертів. Саме тому варто детально проаналізувати динаміку надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету Чернівецької міської територіальної громади (Додаток Г).

Аналіз структури ПДФО, основного бюджетоутворюючого податку, виявляє кардинальні структурні зміни, спричинені повномасштабною військовою агресією.

Сукупні надходження від ПДФО зросли з 930,112 млн грн у 2019 році до 1,937 млрд грн у 2023 році, демонструючи зростання вдвічі. За два роки війни загальний обсяг ПДФО зріс на 64,39 %. Ріст був викликаний не стільки зростанням економіки, скільки ростом військового ПДФО. За 2024 рік податку на доходи фізичних осіб отримано 1703,9 млн грн, що на 30,8 млн грн або 1,8% більше уточненого річного плану. Порівняно з 2023 роком надходження податку зменшились на 233,4 млн грн або 12,0%, у зіставних умовах приріст становить 333,9 млн грн або 24,4%. . Це падіння є прямим наслідком законодавчого вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів наприкінці 2023 року. Частка військового ПДФО у загальному обсязі зросла з 6,02 % у 2021 році до пікових 29,28 % у 2023 році (567,331 млн грн). Динаміка за період 2021–2023 рр. надходження військового ПДФО зросли у 7 разів. Це стало тимчасовим, але значним джерелом доходів, забезпечивши Чернівецькій МТГ потужний фінансовий ресурс для посилення стійкості у 2022–2023 рр

Окрему увагу зосередимо на надходженнях 2024 року та опишемо фактори які вплинули на їх зміну.

1) ПДФО із заробітної плати отримано до бюджету громади 1608,7 млн грн, що на 23,4 млн грн більше річних показників. Порівняно з попереднім роком приріст надходжень склав 307,6 млн грн або 23,6%.

Основними факторами, що вплинули на ріст надходжень були: збільшення розміру мінімальної заробітної плати (в І кв. 2024 р. до 2023 р. ріст становив - 6,0%, з квітня 2024 р. до 2023 р. ріст – 19,4%); вимоги щодо розміру заробітної плати, а саме для можливості бронювання військовозобов'язаних середня заробітна плата повинна становити не менше 2,5 розмірів мінімальної заробітної плати (у 2025 році – 20 тис. грн).

В Чернівецькій громаді здійснюють діяльність 34 релокованих підприємства (фізичні та юридичні особи). Станом на 01.01.2025 року 23 суб'єктами господарювання перераховано – 41,5 млн грн податків і зборів.

2) ПДФО з доходів інших, ніж заробітна плата отримано 36,1 млн грн, понад уточнені річні показники + 5,1 млн грн або 16,5%. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 10,4 млн грн або 40,7%, за рахунок виплат суб'єктами господарювання дивідендів, в тому числі і за попередні роки, доходу постачальникам за сонячну електроенергію, доходів з оренди, та інших доходів.

3) ПДФО (річне декларування) надійшло 55,4 млн грн, понад уточнений річний план отримано 1,4 млн грн або 2,5%. Надходження зросли внаслідок сплати податку: від підприємницької діяльності фізичних осіб; за результатами перевірок; від продажу нерухомого майна, отримання спадщини.

Внаслідок використання податкової знижки, впродовж 2024 року 1065 громадянами повернуто 5,4 млн грн (100,0%) податку на доходи фізичних осіб.

4) ПДФО з резидентів Дія Сіті (ставка ПДФО – 5%) отримано 2,5 млн грн, що на 27,6 тис. грн менше уточненого річного показника. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 1,0 млн грн або в 1,7 рази, оскільки зазначений податок

зараховується до бюджету громади з травня 2023 року, крім того у 2024 році (з листопада) зазначений податок почали перераховувати нові платники (64%).

5) ПДФО з мінімального податкового зобов'язання (за користування земельними ділянками, віднесеними до сільськогосподарських угідь) отримано 270,8 тис. грн, що на 40,8 тис. грн або 17,7% більше уточнених річних показників. Порівняно з попереднім роком ріст 124,1 тис. грн.

6) Аванси продавців пального отримано 1,0 млн грн (з 01.12.2024 року). Авансовий внесок сплачується за кожне місце роздрібної торгівлі паливом.

Проаналізувавши викладену інформацію у першому підрозділі другого розділу кваліфікаційної роботи, яка стосується динаміки доходів бюджету Чернівецької МТГ за 2019-2024рр. можна зробити наступний висновок:

Податкові надходження це основне джерело наповнення бюджету Чернівецької міської територіальної громади. Серед усіх податків і зборів найбільша питома вага належить ПДФО, зокрема його частка у бюджеті у 2024 році становила 56,0% від усіх податкових надходжень. Суттєве збільшення доходів загального фонду бюджету у 2024 році яке теоретично мало б відбутися у зв'язку зі збільшенням мінімальної заробітної плати не відбулося, оскільки згідно, внесених змін до Бюджетного кодексу України, з 1 жовтня 2023 року по 31 грудня року, в буде припинено воєнний стан, ПДФО з військових буде зараховуватися в розмірі 100% державного бюджету. Орієнтовні втрати бюджету Чернівецької міської територіальної громади складають 1000 млн грн. Крім того, кошти зараховані до бюджету громади в жовтні – листопаді 2023 року в сумі 124,5 млн. грн були перераховані до держбюджету.

2.2 Аналіз динаміки податкових надходжень бюджету Чернівецької міської територіальної громади

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України, структура будь-якого бюджету (як державного, так і місцевого, зокрема бюджету Чернівецької МТГ) інституціонально розділяється на дві ключові складові:

Загальний фонд бюджету. Цей фонд є основним джерелом фінансування базових (основних) функцій та завдань держави та органів місцевого самоврядування. Його ресурси спрямовуються на забезпечення безперервної діяльності публічного сектора та реалізацію загальносоціальних і адміністративних видатків.

Спеціальний фонд бюджету. Цей фонд має цільове функціональне призначення і формується за рахунок надходжень, які мають конкретно визначений характер (наприклад, екологічний податок, плата за певні послуги). Кошти цього фонду використовуються виключно для фінансування спеціальних заходів та програм, перелік яких суворо регламентований чинним законодавством.

Метою такої структуризації бюджету є забезпечення фіскальної прозорості, створення чіткої системи оцінки всіх джерел доходів та встановлення пріоритетності у розподілі видатків. Тоді як поділ на загальний і спеціальний фонди закріплений на рівні Бюджетного кодексу, кількісний розподіл між ними та їхнє наповнення для певного фінансового року остаточно встановлюються щорічним Законом України "Про Державний бюджет України".

Надалі продовжимо детальніше аналізувати динаміку доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади за загальним та спеціальним фондом. Для зручності розділимо доходи загального фонду на податкові та неподаткові надходження.

Розглянемо податкові надходження загального фонду бюджету Чернівецької міської територіальної громади (Додаток Д).

Надходження від податку на прибуток підприємств комунальної власності є індикатором їхньої фінансової ефективності. Продemonструвавши волатильність у докризовий період (різке відновлення у 2021 р. до 5,323 млн грн після падіння у 2020 р.), показник засвідчив високу адаптивність у воєнний час. Зокрема, у 2023 році зафіксовано суттєвий ріст надходжень до 8,406 млн грн (+67,49 % до 2022 р.), що відображає зростання ефективності підприємств та їхню успішну адаптацію.

Рентна плата, як фіскальний інструмент регулювання використання природних ресурсів, продемонстрував загалом стійку позитивну динаміку та ефективність адміністрування.

Акцизного податку (пальне) перераховано до бюджету громади (13,44%) у сумі 110,9 млн грн, що на 3,4 млн грн або 3,2% більше уточнених річних показників. Разом з тим, акцизного податку з виробленого в Україні пального недоотримано 11,9 млн грн або 43,4%, акцизного податку з ввезеного на митну територію України пального понад план отримано 15,3 млн грн або 19,2%. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 32,0 млн грн або 40,6%, а з 2022 роком на 86,8 млн грн або в 4,5 рази, оскільки, згідно змін до ПКУ, в 2022 році та I півріччі 2023 року діяли зменшені ставки акцизного податку на пальне, з 01.07.2023 року ставки – відновлені до довоєнного рівня, а з 01.09.2024 року на бензин збільшені на 13,6%, дизпаливо на 27,3%, скраплений газ в 2,8 рази.

Акцизного податку (тютюн, алкоголь) отримано 198,1 млн грн, що на 55,4 млн. грн або 21,9% менше уточнених річних показників, зокрема:

- акцизного податку (тютюн) перераховано – 109,7 млн грн, що на 45,3 млн грн або 29,2% менше річних уточнених показників, порівняно з 2023 роком надходження зменшились на 29,8 млн грн або 21,3%, внаслідок зменшення по Чернівецькій громаді обсягів реалізації тютюну (-613,7 млн грн або 29,4%) відповідно і часток зарахування цього податку до бюджету громади;

- акцизного податку (алкоголь) отримано 88,4 млн грн, що на 10,1 млн грн або 10,2% менше уточнених річних показників, оскільки при плануванні враховано

відсоток приросту II півріччя 2023 року до аналогічного показника 2022 року – 22,7%. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 8,0 млн грн або 10,0%.

Місцеві податки і збори є ключовим інструментом реалізації фіскальної автономії та єдиним джерелом доходів, повністю підконтрольним органам місцевого самоврядування.

Період 2022-2024 років демонструє суттєвий ріст доходів від такого джерела як податок на нерухомість, оскільки:

- з 2022 року почали діяти нові (вищі) ставки податку, крім того за нерухомість почали сплачувати платники земельного податку, які до 2022 року звільнені від такого обов'язку.

- були вжиті спільні заходи фінансового управління Чернівецької міської ради та ГУ ДПС у Чернівецькій області, залучено юридичних осіб до сплати податку на нерухомість за 2022 – 2024 роки на суму близько 10,0 млн. грн.

- впродовж 2024 року в рахунок погашення податкового боргу, що утворився на 01.01.2024 року отримано орієнтовно 3,2 млн грн.

- фізичними особами відбулася сплата зобов'язань за попередні періоди (в 2024 році за попередні періоди нараховано: по житловій нерухомості – 16,9 млн. грн, по нежитловій нерухомості – 20,8 млн грн);

- фінансовим управлінням міської ради за результатами звірки нарахувань податку на нерухомість з даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, впродовж 2024 року до ГУ ДПС у Чернівецькій області направлено 9 листів щодо залучення до оподаткування 886 фізичних осіб. Внаслідок вжитих заходів в 2024 році фізичними особами сплачено 12,8 млн грн цього податку. Крім того, виписано та наплавлено фізичним особам податкові повідомлень рішень, загальна сума яких складає 8,8 млн грн.

Податковий борг станом на 01.01.2025 року за житлову нерухомість фізичних осіб становить 29,9 млн грн, що на 20,6 млн. грн або в 3,2 рази, більше ніж на

початок року; за об'єкти нежитлової нерухомості фізосіб – 21,0 млн. грн, що на 10,4 млн грн або в 2 рази більше ніж на початок року.

У Податковому кодексі зазначено, що до податкового боргу до 3060 грн заходи спрямовані на погашення податкового боргу не застосовуються.

Станом на 01.01.2025 року по фізичних особах (житлова нерухомість) – 57,6% (17,2 млн грн) це боржники у яких борг до 3060 грн, відповідно за об'єкти нежитлової нерухомості фізосіб – 10,5% (2,2 млн. грн).

ГУ ДПС у Чернівецькій області щомісячно направляє міській раді переліки боржників. Виконавчі органи, комунальні підприємства, установи, заклади інформують працівників, та у разі звернення, фізичних та юридичних осіб про наявність боргу.

Також, з 2025 року працює чат-бот, з допомогою якого фізичні особи зможуть переглянути стан заборгованості із сплати податку на нерухоме майно, плати за землю, мінімального податкового зобов'язання, транспортного податку та відповідно погасити податковий борг.

Плати за землю перераховано до бюджету громади 293,1 млн грн, що на 6,9 млн грн або 2,4% більше уточнених річних планових показників, порівняно з 2023 роком надходження зросли на 38,8 млн грн або в 15,3%. Порівняно з 2022 роком надходження зросли вдвічі, оскільки впродовж 2022 – 2023 років проводилася масштабна інвентаризація земельних ділянок в місті Чернівці, що дозволило збільшити кількість об'єктів, а відповідно і базу оподаткування.

Далі зосередимося на надходженнях 2024 року:

Земельного податку з юридичних осіб у 2024 році отримано 98,2 млн грн, що на 12,4 млн грн або 14,5% більше річних планових показників, до надходжень 2023 року приріст становить 12,5 млн грн або 14,6%, у зв'язку з ростом індексу інфляції - 5,1%.

Втрати бюджету Чернівецької громади, внаслідок звільнення комунальних підприємств від сплати земельного податку за 2024 рік склали 17,5 млн грн.

Орендної плати з юридичних осіб у 2024 році отримано 146,0 млн грн, що на 9,8 млн грн або 6,3% менше затверджених річних показників, оскільки очікувались надходження внаслідок інвентаризації земельних ділянок. Порівняно з 2023 роком приріст становить 21,3 млн грн або в 17,1 рази.

Впродовж 2024 року департаментом урбаністики та архітектури міської ради укладено 536 договорів оренди земельних ділянок, площею 102,7 га, з яких - 119 новоукладених договорів оренди землі площею 34,4 га, річна орендна плата за якими складає 21,0 млн. грн. Сума коштів за фактичне користування земельною ділянкою до дати укладання договору оренди (юр. та фізособи) – 11,1 млн грн.

За результатами проведеної інвентаризації з землекористувачами укладено лише 9 договорів оренди з річною орендною платою 4,9 млн грн, кошти за фактичне користування – 3,0 млн грн (враховано в новоукладених договорах) та здійснено 41 розрахунок безпідставно збережених коштів на суму 12,8 млн грн.

Від фізичних осіб податку та оренди за земельні ділянки у 2024 році отримано 48,9 млн. грн, що на 4,3 млн грн або 9,8% більше уточнених річних показників, порівняно з 2023 роком надходження зросли на 5,0 млн. грн або 11,4%, враховуючи ріст за рахунок індексу інфляції, сплати податкового боргу з орендної плати.

Транспортного податку у 2024 році отримано 1,7 млн грн, що на 0,2 млн грн або 16,9% більше до уточненого річного плану та на 0,8 млн грн або в 2 рази більше порівняно з 2023 роком, проте ці надходження майже на рівні 2019 року, що пояснюється коливанням кількості об'єктів оподаткування.

Збору за місця для паркування транспортних засобів надійшло 3,4 млн грн, що на 30,1 тис. грн або 0,9% менше затверджених річних планових показників, внаслідок використання у 2024 році переплати фізичними особами та у відповідності до рішення виконавчого комітету міської ради, було призупинено роботу двох майданчиків для платного паркування транспортних засобів по ЧМКП шляхово-експлуатаційного підприємства. Порівняно з попереднім роком надходження збільшилися на 0,3 млн грн, внаслідок збільшення кількості

майданчиків для платного паркування транспортних засобів по ЧМКП шляхово-експлуатаційному підприємству (+51 місце). Впровадж 2019 – 2024 року помітний поступовий ріст надходжень за рахунок збільшення кількості майданчиків та росту мінімальної заробітної плати.

Туристичного збору отримано 2,7 млн грн, що на 0,8 млн грн або 22,2% менше затвердженого річного плану на 2024 рік, у зв'язку з низькою заповнюваністю закладів розміщення (готелів, хостелів), як наслідок запровадження воєнного стану в Україні. Проте загальна динаміка позитивна, зокрема ріст 2022 – 2023 років, пояснюється збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб в місті Чернівці.

Порівняно з 2023 роком надходження збільшились на 0,5 млн грн або 20,2%, в тому числі, враховуючи залучення фізичних осіб – підприємців до оподаткування.

Станом на 01.01.2025 року налічується 78 закладів готельного господарства (на початок 2024 року - 70) із загальним номерним фондом у 1277 номерів, розрахованих на 2818 місць.

Єдиного податку перераховано 553,3 млн грн, понад уточнений річний план – 24,7 млн. грн або 4,7%, порівняно з 2023 роком надходження зросли на 109,9 млн грн або 24,8%.

Згідно з внесеними до ПКУ змінами, спрощена система оподаткування з можливістю сплати єдиного податку платниками III групи за ставкою 2 відсотки діяла з 1 квітня 2022 року по 1 серпня 2023 року, платниками III групи могли бути як ФОП так і юридичні особи, до того ж не застосовувалися обмеження до річному обсягу доходів.

Крім того, ФОП – платники єдиного податку I та II групи мали право добровільної сплати єдиного податку.

Єдиного податку з юридичних осіб отримано 79,8 млн грн, що на 8,8 млн грн або 12,4% більше уточнених річних показників. Порівняно з 2023 роком надходження зменшились на 2,2 млн грн або 2,7%, зокрема: + 11,0 млн грн - нові

платники, +33,3 млн грн – збільшення по платниках, які сплачували податок і у 2023 році.

Разом з тим, окремі платники у 2024 році припинили перерахування податку (-20,0 млн грн) через неможливість перебування на спрощеній системі оподаткування, платники які були і у 2023 році зменшили сплату на 26,5 млн грн. Єдиного податку з фізичних осіб перераховано 473,4 млн грн, понад уточнений річний план – 15,9 млн грн або 3,5%, ріст з 2023 роком – 112,1 млн грн або 31,0%, в основному за рахунок збільшення сплати платниками III групи (+99,0 млн грн - збільшення по платниках, які сплачували податок і у 2023 році, +27,4 млн грн - нові платники).

2.3 Моніторинг неподаткових надходжень бюджету Чернівецької міської територіальної громади

Незважаючи на те, що неподаткові надходження бюджету Чернівецької міської територіальної громади складають 13% від усіх доходів, моніторинг їх динаміки є важливою складовою даного дослідження (додаток Е).

У підприємств комунальної форми власності вилучено частини прибутку на суму 8,1 млн грн, що 3,5 млн грн або 77,2% більше уточненого річного плану на 2024 рік. Порівняно з 2023 роком надходження зменшились на 2,2 млн грн.

Плати за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів отримано за 2024 рік 4,1 млн грн, що на 2,5 млн грн або в 2,6 рази більше уточненого річного плану, внаслідок перерахування купонного доходу за придбання військових облігації України та отримання відсотків за розміщення на депозитних рахунках в банках. В порівнянні з минулими роками надходження зменшились, за рахунок меншого вкладення фінансового ресурсу.

Штрафів за адміністративні правопорушення перераховано 24,8 млн грн, ріст до уточнених планових показників на 2024 рік +12,1 млн грн або 95,3%, до 2023

року + 10,9 млн грн або 78,6%, внаслідок збільшення надходжень штрафів, накладених Інспекцією з паркування управління порядку та контролю за благоустроєм міської ради. З 2020 року розпочала роботу інспекція з паркування і поступово збільшувала свою штатну чисельність, що і є ключовим фактором росту надходжень по адміністративним штрафам. Зокрема, у 2024 році надходження в результаті роботи інспекції з паркування займають близько 70% усіх надходжень.

Адміністративних штрафів (порушення виробництва тютюну і алкоголю) отримано 2,5 млн грн, що на 0,4 млн грн або 17,6% до уточненого плану на 2024 рік. Порівняно з 2023 роком надходження збільшились на 1,3 млн грн або в 2 рази.

Адміністративні штрафи (порушення правил дорожнього руху - автофіксація) були запроваджені з 2023 року.

Плати за надання інших адміністративних послуг надійшло 35,2 млн грн, що на 1,1 млн грн або 3,2% більше уточнених річних показників. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 7,1 млн грн або 25,3%.

Аналіз надходжень від адміністративних послуг свідчить про їхню зростаючу роль у фінансовій базі громади, що значною мірою залежить від рішень центральних органів влади.

Надходження від послуг сервісних центрів МВС: Перевиконання відбулося переважно за рахунок коштів, що перераховуються Регіональним сервісним центром ГСЦ МВС у Чернівецькій області. Ключовим чинником стало кардинальне підвищення розміру плати за надання цих послуг, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 року №1386.

Надходження до бюджету Чернівецької міської територіальної громади адміністративного збору за реєстрацію суб'єктів господарювання склали 0,6 млн грн, що на 38,1 тис. грн або 6,8% більше річних уточнених показників. Порівняно з 2023 роком надходження зменшились на 13,0 тис. грн, або 2,1%, оскільки в січні 2024 року повернуто 72,7 тис. грн помилково сплаченого у 2023 році адмінзбору.

На території Чернівецької громади зали гральних автоматів розміщені в готелях: «Буковина» (вул. Головна 141), «HOTEL GRAND ROYAL» (вул. Головна 114) та «VYMIR PARK» (вул. Пчілки Олени, 5).

Внаслідок направлення звернень до КРАІЛ і отримувачів ліцензій, у 2024 році до бюджету громади отримано кошти за ліцензії, які дають право організовувати азартні ігри - 10,5 млн грн, зокрема: 2,7 млн грн - ТОВ «Ройал» (з яких 1,8 млн грн за два попередні роки), 7,8 млн грн - ТОВ «Примум» (з яких 5 млн грн за період 2023-2024 роки та враховуючи що при отриманні ліцензії був лише один зал гральних автоматів в м. Чернівцях, пізніше з'явилися ще 4 зали в інших містах).

Орендної плати комунального майна одержано 60,1 млн грн. Порівняно з попередніми роками надходження зросли на 5,7 млн грн, за рахунок індексації та кількості об'єктів.

Впродовж 2024 року департаментом урбаністики та архітектури міської ради здійснено 105 розрахунків безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати за землю на суму 34,3 млн грн, в тому числі 41 розрахунок на суму 12,8 млн грн – за результатами інвентаризації. Позитивна судова практика щодо стягнення безпідставно збережених коштів розпочалася в 2020 році і поступово масштабувалася та збільшувала надходження бюджету Чернівецької міської територіальної громади

Завершальним етапом аналізу доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади буде аналіз спеціального фонду місцевого бюджету (додаток Є).

Найбільша питома вага серед надходжень спеціального фонду бюджету Чернівецької міської територіальної громади у 2024 році належить: коштам від продажу землі - 51%, власним надходженням - 27% та відчуженню майна комунальної власності - 14%.

Станом на 01.01.2025 року власних надходжень бюджетних установ надійшло 117,2 млн грн, що на 5,3 млн грн або 4,3% менше до уточнених річних кошторисних

призначень. Порівняно з 2023 роком надходження зменшилися на 113,5 млн грн або на 49,2%, внаслідок прийняття у 2023 році у комунальну власність громади модульного містечка для внутрішньо переміщених осіб вартістю 119,3 млн грн

До бюджету розвитку перераховано 194,8 млн. грн або 101,4% до уточненого річного плану, понад план отримано - 2,6 млн грн.

У розрізі платежів до бюджету розвитку надійшло:

- 224,7 млн грн коштів від продажу землі, що на 24,7 млн грн або 12,3% більше уточненого річного плану. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 97,1 млн грн або 76,1%; В період війни розпочалася активізація управління активами громади, що дозволило стабілізувати бюджет громади.

- 59,2 млн грн коштів від відчуження майна комунальної власності (приватизації), що становить 23,7% до затвердженого плану на рік, недоотримано 190,8 млн грн та 29,7% до уточненого річного плану, недоотримано – 140,1 млн грн, оскільки у 2024 році відчужено менше об'єктів приватизації ніж планувалося, у тому числі не продано комунальне майно за адресою проспект Незалежності, 129 стартова ціна якого становила 161,1 млн грн з ПДВ (134,3 млн грн без ПДВ). Відчужено 17 об'єктів на суму 57,7 млн грн, крім того до бюджету надійшли штрафні санкції (гарантійні внески учасників, які відмовилися від підписання аукціонних документів) в сумі 1,5 млн грн. У 2023 році надходження збільшились на 3,7 млн грн.

- 7,1 млн грн коштів пайової участі, що на 2,6 млн грн або 56,2%. Порівняно з попереднім роком надходження зменшились на 4,6 млн грн або на 39,0%. Цей платіж поступово зменшується і в наступних роках припинить своє існування, оскільки, з 2021 року на законодавчому рівні був скасований такий збір з забудовників. Кошти, що надходять до бюджету після 2021 року, це кошти по договорах укладених до 2021 року.

Надходження до цільового фонду, утвореного органами місцевого самоврядування склали 26,3 млн грн, що на 11,8 млн грн до уточненого плану

перевиконання склало 3,2 млн грн або 14,1%. Порівняно з 2023 роком надходження зросли на 8,6 млн. грн або 49,1%.

Перевиконання затвердженого річного плану цільового фонду у 2024 році склалося по таких доходах:

- внесок на реалізацію Програми мобілізаційної підготовки, оборонної роботи, підтримки територіальної оборони, підрозділів сил оборони, які дислокуються на території Чернівецької міської територіальної громади + 6,0 млн грн. Кошти перераховані комунальним підприємством «Міський торговельний комплекс «Калинівський ринок». Рішення Чернівецької МР від 15.08.2024 року №1912.

- плата за фактичне користування земельною ділянкою + 2,8 млн грн. Перевиконання плану відбулося в результаті укладання департаментом урбаністики та архітектури міської ради нових договорів оренди землі та сплати орендарями заборгованості за попередні періоди.

- плата за рекламу + 1,8 млн грн, у зв'язку з прийняттям виконавчим комітетом Чернівецької МР рішення від 14.05.2024р. №305/10 про затвердження Порядку визначення розміру плати на право тимчасового користування місцем розташування рекламних засобів, що перебувають у комунальній власності.

- плата за користування елементами благоустрою + 1,0 млн грн за рахунок індексації та збільшення кількості договорів по літніх торгових майданчиках, а також за результатами аукціону на розміщення пересувних тимчасових споруд (торгівля морозивом).

Висновки до розділу 2

Проведений комплексний фінансовий аналіз структури та динаміки доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади за період 2019–2024 рр. дозволяє зробити висновок про високу адаптивність її фінансової моделі, але

водночас виявляє структурні дисбаланси, спричинені радикальними змінами фінансової політики та умовами воєнного стану.

Отже, у період з 2019 по 2024 роки розвиток економіки в Україні був змушений зіштовхнулася з великою кількістю перешкод, зокрема пандемією COVID-19, повномасштабним вторгненням РФ, та мільйонами вимушено переміщених осіб по всій Україні та за кордоном. Безперечно такі глобальні фактори впливу не могли не залишити свого відбитку на діяльності органів місцевого самоврядування. Три останні роки характеризуються динамічністю змін в дохідній частині місцевих бюджетів.

На прикладі доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади було виявлено значне зростання надходжень у 2022 році з податку на доходи фізичних осіб за рахунок збільшення чисельності та середньої заробітної плати військовослужбовців, з 1 жовтня 2023 відбулися законодавчі зміни, які в 2024 році призвели до зменшення надходжень з податку на доходи фізичних осіб. Зокрема було і помірне збільшення надходжень, воно більш характерне для місцевих податків і зборів. Окрім цього, у 2022 році було скорочення у 2-3 рази в порівнянні з наступними періодами надходження з акцизного податку (пальне), адже були встановлені зменшені ставки акцизного податку. Проте, загальний вектор доходів бюджету має позитивну динаміку, що слугує індикатором того що місцеві бюджети адаптувалися до змін та продовжують нарощувати свій економічний потенціал.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ СТАБІЛЬНОГО НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТІВ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ДОХОДАМИ В УКРАЇНІ

3.1 Актуальні проблеми наповнення бюджетів міських територіальних громад в Україні

Повномасштабне військове вторгнення на територію України спричинило глибоку дестабілізацію та поставило під загрозу фінансову стійкість вітчизняної економіки, що невідворотно позначилося на процесі виконання бюджетів усіх рівнів.

Для забезпечення функціональної безперебійності держави та оперативного реагування на критичні виклики, фіскальна політика була кардинально переорієнтована. Згідно з новими стратегічними пріоритетами, бюджетні ресурси були спрямовані передусім на:

1. Військові та оборонні цілі: Фінансування критичних потреб сектору безпеки й оборони, включаючи закупівлю озброєння, забезпечення військовослужбовців та утримання оборонної інфраструктури.

2. Захищені соціальні видатки: Гарантування виконання соціальних зобов'язань держави перед населенням, особливо в умовах внутрішньої міграції та зростання безробіття (пенсійне забезпечення, виплати ВПО).

Слід підкреслити, що внаслідок мобілізації та переорієнтації ресурсів, видаткова частина як державного, так і місцевих бюджетів суттєво зростає. Це зростання відбувається під двостороннім тиском: прямих військових потреб та збільшення соціальних зобов'язань (через гуманітарні та міграційні кризи). Неминучим наслідком цієї диспропорції між мобілізованими доходами та критично необхідними видатками є експансивне зростання обсягу бюджетного дефіциту. Подолання цього дефіциту вимагає від держави постійного залучення зовнішнього

фінансування та одночасного посилення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування (МТГ), щоб мінімізувати необхідність центрального фінансування базових потреб територіальних громад.

Проблема нарощування та забезпечення стабільності доходної бази місцевих бюджетів набуває статусу одного з найважливіших питань у сучасній фінансовій політиці України. В умовах триваючого воєнного стану, ефективне функціонування місцевих бюджетів критично необхідне для підтримки економічного фронту та виконання життєво важливих функцій

Відповідно до цих викликів, рішення місцевих органів влади у сфері фінансів мають бути особливо зваженими, раціональними та економічно обґрунтованими. Критично необхідним є запобігання будь-яким проявам неефективного чи неекономічного витрачання бюджетних коштів. Усі фінансові дії повинні чітко базуватися на нормах законодавства, яке перебуває у стані динамічних змін під тиском воєнних обставин, з постійним урахуванням пріоритетності національної безпеки.

Проведений аналіз динаміки Чернівецької МТГ за період 2019–2024 рр. чітко засвідчив, що попри високу мобілізацію власних ресурсів та адаптацію до воєнних викликів, дохідна база громад залишається обтяженою низкою системних фіскальних ризиків. Ці чинники, які є наслідком військової економіки та недосконалості міжбюджетних відносин, стримують довгострокову фінансову стійкість МТГ. З метою розробки ефективних стратегій протидії, подальше дослідження зосереджується на аналізі восьми ключових актуальних проблем, що наразі перешкоджають повноцінному та прогнозованому наповненню бюджетів міських територіальних громад в Україні.

1. Проблема залежності від ПДФО.

Головна структурна проблема полягає у високій, недиверсифікованій залежності дохідної бази міських територіальних громад від податку на доходи фізичних осіб, який, незважаючи на значні обсяги, є фіскально вразливим. На

прикладі Чернівецької МТГ ми бачили, що різке зростання ПДФО у 2022–2023 роках було спричинене надходженням військового ПДФО, яке, будучи вилученим на центральний рівень у 2024 році, спричинило різкий фіскальний шок та падіння планових надходжень. Така залежність від одного, до того ж волатильного джерела, що регулюється рішеннями центральної влади, підриває довгострокову прогнозованість бюджету та ускладнює стратегічне планування, змушуючи громади шукати екстрені компенсаційні механізми.

2. Недостатня ефективність адміністрування місцевих податків та зборів

Незважаючи на те, що місцеві податки і збори є стратегічним резервом для компенсації втрат ПДФО, їхній потенціал часто використовується недостатньо повною мірою через прогалини в адмініструванні. Зокрема, такі доходи, як плата за землю та податок на нерухоме майно, часто не відображають реальної ринкової вартості активів через застарілість нормативно-грошової оцінки або неповноту реєстрів об'єктів оподаткування. Це призводить до втрати значних потенційних доходів, що особливо критично в умовах війни, коли кожна гривня має бути мобілізована. Навіть у Чернівецькій МТГ, незважаючи на ріст, плата за землю демонструвала лише помірну динаміку, що вказує на наявність резервів для посилення контролю за цільовим використанням та оцінкою землі.

3. Проблеми мобілізації капітальних надходжень та розвитку інфраструктури

Формування спеціального фонду демонструє проблеми, пов'язані з нестабільністю надходжень капітального характеру, які необхідні для розвитку інфраструктури. Хоча у 2023 році Чернівецька МТГ показала значний ріст доходів від продажу землі та комунального майна, цей інструмент є виснажуваним і не може бути основою довгострокового розвитку. Крім того, зниження або скасування пайової участі у розвитку інфраструктури призвело до зменшення цільових надходжень, що ускладнює реалізацію великих інфраструктурних проєктів, необхідних для прийому внутрішньо переміщених осіб та відновлення економіки.

4. Залежність від централізованої тарифної політики щодо неподаткових надходжень.

Значна частина неподаткових надходжень, які могли б диверсифікувати дохідну базу, залишається залежною від рішень центральної влади щодо встановлення тарифів. Наприклад, зростання надходжень від адміністративних послуг, які перераховуються сервісними центрами МВС, було спричинене не ініціативою місцевої громади, а постановою Кабінету Міністрів про зміну тарифів. Ця залежність обмежує фінансову автономію місцевого самоврядування у тарифоутворенні та використанні економічного потенціалу публічних послуг для наповнення власних бюджетів, тим самим гальмуючи здатність громад самостійно реагувати на підвищення витрат.

5. Вплив міграційних процесів та соціально-економічної невизначеності

Міграційні процеси, викликані війною, створюють фіскальний тиск. З одного боку, приплив внутрішньо переміщених осіб до відносно безпечних громад тимчасово збільшив споживання та зайнятість, стимулюючи ріст деяких податків (наприклад, Єдиного податку). З іншого боку, цей приплив різко збільшив соціальні та інфраструктурні видатки (на освіту, охорону здоров'я, комунальні послуги). Водночас, трудова міграція за кордон та вивіз капіталу з країни створюють довгострокову загрозу для скорочення базового фонду оплати праці та зменшення кількості платників податків у майбутньому, що може підірвати стійкість ПДФО як головного джерела доходів.

6. Втрата прогнозованості податкової бази через невизначеність економічних процесів.

Фіскальна політика місцевого самоврядування стикається з гострою проблемою невизначеності та непередбачуваності економічних процесів у регіонах, що безпосередньо ускладнює прогнозування дохідної частини бюджету. Воєнний стан призвів до руйнування виробничих ланцюгів, релокації значної частини підприємств та волатильності споживчого попиту. Ці фактори унеможливають

використання традиційних економетричних моделей для точного розрахунку очікуваних надходжень від єдиного податку та податку на прибуток підприємств. Як наслідок, фінансові органи МТГ змушені працювати в умовах значних фіскальних ризиків, що вимагає формування завищених резервів і призводить до неефективного розподілу ресурсів, а також обмежує можливість довгострокового планування капітальних видатків, необхідних для відновлення та розвитку інфраструктури.

7. Дефіцит фінансових ресурсів для фінансування делегованих повноважень.

Структурна проблема наповнення бюджетів міських територіальних громад посилюється хронічним дефіцитом фінансових ресурсів для повного фінансування делегованих державою повноважень, передусім у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Незважаючи на наявність освітньої та медичної субвенцій, їхній обсяг часто не покриває реальних, економічно обґрунтованих потреб територіальних громад, особливо з урахуванням зростання витрат на енергоносії та комунальні послуги в умовах воєнного стану. Це змушує місцеві бюджети дотувати ці видатки за рахунок власних доходів (переважно ПДФО), відволікаючи критично важливі фінансові ресурси від пріоритетів розвитку та інвестиційних проєктів. Таким чином, місцеві бюджети функціонують в умовах прихованого фіскального обтяження, що обмежує їхню здатність до самостійного розвитку.

8. Обмежена фінансова самостійність у регулюванні ринкових інструментів.

Існує проблема обмеженої фінансової самостійності місцевих органів влади щодо гнучкого регулювання ставок та нормативів за окремими видами платежів, які могли б оперативно компенсувати фіскальні втрати. Хоча громади мають право встановлювати ставки місцевих податків (наприклад, податку на нерухоме майно), їхні рішення часто стримуються соціально-політичними факторами, побоюванням відтоку бізнесу або законодавчими обмеженнями щодо граничних ставок. Крім того, інструменти ринкового регулювання, такі як плата за розміщення зовнішньої реклами, пайова участь або тарифи за користування комунальною

інфраструктурою, часто залишаються недооціненими або законодавчо зарегульованими. Це не дозволяє МТГ оперативно мобілізувати ресурси, наприклад, шляхом стимулювання прискореного будівництва через гнучкі тарифи, або адекватно відобразити зростаючу вартість комунальних послуг у відповідних платежах.

У підсумку, для забезпечення довгострокової стійкості та досягнення фінансової самодостатності в умовах військової економіки, органам місцевого самоврядування необхідно терміново здійснити стратегічний перехід від адаптації до активного фінансового управління. Це вимагає першочергового зосередження зусиль на диверсифікації дохідної бази та інтенсифікації адміністрування місцевих податків. Лише такий підхід гарантує зменшення фіскальної вразливості МТГ до рішень центральної влади та забезпечує стабільне фінансування критично важливих потреб.

3.2. Практичні пропозиції та рекомендації щодо збільшення доходів бюджетів міських територіальних громад

Аналіз процесу формування місцевого бюджету в умовах децентралізації та війни вказує на те, що у країні існує досить розвинута система акумуляції доходів для місцевих бюджетів. Це може свідчити про ефективне функціонування механізмів збору податків та інших джерел фінансування на рівні місцевих установ і органів влади. Така ситуація може бути сприятливою для сталого розвитку територіальних громад та забезпечення їхніх потреб і проектів.

У той же час, цей аналіз виявляє існування інститутів та механізмів, які ще не належним чином узгоджені й вимагають подальшого вдосконалення. Зростання частки надходжень до місцевих бюджетів є індикатором того, що реформування публічних фінансів позитивно впливає на розширення їхньої дохідної бази. Такий розвиток може вказувати на поступове усунення недоліків у системі фінансування

і на його потенційне зміцнення для підтримки розвитку місцевих громад та економічного зростання в цілому.

Вдосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування є не просто технічною необхідністю, а стратегічним цілю для зміцнення фінансової стійкості держави в умовах військової економіки. Успішна реалізація цього завдання можлива лише за умови впровадження комплексу заходів, спрямованих на поглиблення фіскальної децентралізації та підвищення внутрішньої ефективності управління місцевими фінансами.

Першочерговим завданням є суттєве розширення переліку власних доходів місцевих бюджетів. Це є прямою відповіддю на проблему критичної залежності від ПДФО та ризику змін, що підтверджено аналізом фіскальних шоків у 2024 році. Надання ОМС додаткових фіскальних повноважень повинно включати право самостійно обирати із встановленого переліку цільові податки чи збори (наприклад, податки на інфраструктуру або місцеві рекреаційні збори) та гнучко встановлювати ставки на них. Така автономія дозволить громадам оперативніше реагувати на місцеву економічну кон'юнктуру та стимулювати зростання через стимулювання підприємництва та створення нових офіційних робочих місць. Саме через підвищення офіційної зайнятості можливо досягти стійкого та прогнозованого зростання доходної частини без зовнішнього втручання.

Для підвищення ефективності процесу формування місцевого бюджету критично важливим є продовження горизонту бюджетного планування. Це передбачає перехід від виключно річного до середньострокового бюджетування (на 3–5 років). Таке планування повинно бути взаємоузгодженим із довгостроковою стратегією економічного і соціально-культурного розвитку країни та регіону, а також із тенденціями розвитку системи формування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин. Лише через стратегічне планування, що враховує динаміку міжбюджетних відносин та тенденції економічного розвитку, ОМС зможуть приймати зважені інвестиційні рішення щодо капітальних видатків,

мінімізуючи ризики неефективного використання коштів, особливо на етапі післявоєнного відновлення.

Паралельно з розширенням фінансових повноважень, необхідним є посилення інституційної відповідальності ОМС. Це вимагає безумовного виконання принципів прозорості та гласності у процесі прийняття рішень, що охоплює не лише складання звітів про виконання бюджету, а й публічну аналітичну оцінку ефективності управління місцевими фінансами. Необхідно підвищити рівень відповідальності ОМС за формування дохідних частин та ефективність використання наявних бюджетних коштів. Це досягається через створення належних ефективних фінансових стимулів та умов, які забезпечують виконання ОМС та територіальними громадами як власних, так і делегованих повноважень. Тільки так можна мінімізувати ризики неефективного та неекономного витрачання ресурсів, зважаючи на виклики війни.

Зміни в законодавстві це найефективніший спосіб збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Саме тому, наведемо декілька практичних пропозицій:

1. Бюджетною декларацією в якій зазначені дані для прогнозу на 2026-2028 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2025 року №774, передбачено, що у 4% ПДФО, які раніше зараховувалися до місцевих бюджетів буде зараховуватися до державного бюджету, орієнтовні втрати, в 2026 році по Чернівецькій міській територіальній громаді становитимуть понад 140,0 млн грн.

З метою збереження фінансового ресурсу місцевих бюджетів, пропонуємо внести зміни до частини першої статті 64 Бюджетного кодексу України, передбачивши зарахування до загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад 64 відсотків податку на доходи фізичних осіб.

2. З метою справедливого розподілу фінансових ресурсів між бюджетами місцевого самоврядування, необхідним є внесення змін до БКУ та ПКУ –

зобов'язати юридичних осіб сплачувати ПДФО за працівників за місцем їх фактичної роботи, а не за місцем реєстрації головного офісу.

Також, необхідним є передбачення відповідальності для платників за порушення норм сплати ПДФО до відповідного бюджету та забезпечити контроль контролюючих органів за дотриманням платниками вимог податкового законодавства, зокрема в частині сплати ПДФО до відповідного бюджету за місцем здійснення діяльності підрозділів, що не мають статусу відокремлених.

3. Пропонуємо в Податковому кодексі України передбачити обов'язок податкових органів щодо щомісячного (щоквартального) надання органам місцевого самоврядування через Електронний кабінет зведеної інформації у розрізі суб'єктів господарювання (їх структурних підрозділів) про кількість найманих працівників, розмір заробітної плати, суми податку на доходи фізичних осіб. Цей крок буде сприяти аналізу та адмініструванню місцевих податків і зборів, відповідно збільшить надходження місцевих бюджетів.

4. Інтенсифікація інспекційного контролю за дотриманням трудової дисципліни та активація механізмів фінансової відповідальності, передбачених статтею 265 Кодексу законів про працю України, є важливим кроком для посилення фіскальної ефективності та максимізації податкової бази податку на доходи фізичних осіб на всіх рівнях бюджетної системи.

Також, необхідно внести зміни до КЗПП України, зокрема в абзацах другому та шостому частини другої статті 265 слова «а до юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, які використовують найману працю та є платниками єдиного податку першої - третьої груп, застосовується попередження» - вилучити.

5. За 2024 рік до державного бюджету, за результатами перевірок Бюро економічної безпеки у Чернівецькій області, перераховано 45,5 млн грн сум, стягнених з винних осіб, за шкоду, заподіяну державі, підприємству, установі, організації за кодом класифікації доходів бюджету 21080600. Станом на 28.08.2025 року до держбюджету перераховано 118,6 млн грн зазначених коштів.

Необхідно зауважити, що при перерахуванні до держбюджету зазначеної шкоди в призначенні платежу, в окремих випадках, платниками зазначено: сплата податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку по кримінальному провадженню.

Відповідно до частини першої статті 64 Бюджетного кодексу України податок на доходи фізичних осіб (у 2025 році – 64%) та єдиний податок належать до доходів загального фонду бюджетів місцевого самоврядування.

Враховуючи, що шкода, внаслідок недоотримання податків, заподіяна і місцевим бюджетам, необхідним є внесення змін до відповідних нормативних актів щодо зарахування до бюджетів місцевого самоврядування податку на доходи фізичних осіб (його частини), єдиного податку та інших податків, що наразі, за результатами перевірок територіальних органів Бюро економічної безпеки України перераховуються до держбюджету у вигляді сум, стягнених з винних осіб, за шкоду, заподіяну державі, підприємству, установі, організації.

6. Існують випадки коли платники єдиного податку маючи у власності великі площі земельних ділянок, сплачують єдиний податок в незначному обсязі, разом з тим використовують право щодо несплати земельного податку. Внаслідок цього місцеві бюджети недотримують значний фінансовий ресурс.

Доцільним є скасування дозволу не платити земельний податок (п. 4 п. 297.1. статті 297 - виключити).

7. Враховуючи, що суб'єкти підприємництва – власники приміщень здійснюють діяльність на території окремих ринків, які є капітальними будівлями різної поверховості та не сплачують податок на нерухомість, пропонуємо підпункт «е» п.п. 266.2.2. п. 266.2. статті 266 ПКУ (не є об'єктом оподаткування) викласти в такій редакції:

«е) тимчасові споруди для здійснення підприємницької діяльності та/або малі архітектурні форми, які використовуються суб'єктами господарювання малого та середнього бізнесу».

8. Згідно Податкового кодексу України, податкове повідомлення рішення вважається врученим, коли воно відправлено поштою з відміткою про вручення і платник його отримав, відмовся отримувати або пошта впродовж 2 місяців не змогла вручити повідомлення.

Враховуючи, що вартість надсилання лише одного рекомендованого листа з повідомленням про вручення становить орієнтовно 80 грн, а по Чернівецькій громаді понад 36 тисяч громадян сплачують податки, орієнтовні витрати для надсилання становитимуть від 2,9 млн грн.

Доцільно внести зміни до Податкового кодексу України, передбачивши норму щодо можливості надсилання ппр через мобільний застосунок «Дія». Такий підхід сприятиме підвищенню зручності для платників податків, оперативності обміну інформацією та цифровізації процесів податкового адміністрування.

9. У 2025 році транспортний податок сплачується за автомобілі: молодші 5 років та вартістю понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, у 2025 році – 3,0 млн.грн. (п. 267.2 статті 267 Податкового кодексу України).

З метою розширення бази оподаткування та збільшення надходжень транспортного податку, що зараховується до місцевих бюджетів, необхідно внести зміни до Податкового кодексу України, в частині зменшення середньоринкової вартості автомобілів, що підлягають оподаткуванню (наприклад, понад 100 розмірів МЗП).

10. В додатку 2 до Типової форми прогнозу місцевого бюджету, затвердженої наказом Мінфіну від 02.06.2021р. №314 зі змінами, в розділі I Доходи (без урахування міжбюджетних трансфертів) відображаються грантові кошти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ за кодом класифікації доходів бюджету 42000000. Трансфери з державного та місцевих бюджетів відображаються окремо.

Враховуючи, що грантові кошти, згідно наказу Мінфіну від 14.01.2011р. №11 «Про бюджетну класифікацію» належать до офіційних трансфертів (код 40000000), а

також, з метою відображення обсягу доходів бюджету (без офіційних трансфертів), необхідно внести зміни до додатку 2 до Типової форми прогнозу місцевого бюджету (наказ Мінфіну від 02.06.2021р. №314), вилучивши з розділу I Доходи (без урахування міжбюджетних трансфертів) код 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ» та зазначення цього коду в розділі Трансфери.

У звітності Державної казначейської служби України про виконання місцевих бюджетів дотримано аналогічної структури розподілу доходів бюджету.

Відповідні зміни щодо вилучення грантових коштів, що надійшли до місцевих бюджетів (код 42000000) з розділу «Усього доходів без урахування міжбюджетних трансфертів» та їх зазначення в розділі Офіційні трансфери (код 40000000), необхідно внести до додатку 1 до Інструкції про складання органами Державної казначейської служби України звітності про виконання місцевих бюджетів (Структура звіту про виконання місцевих бюджетів), затвердженої наказом Державної казначейської служби України від 06.02.2018 року №36, зі змінами.

11. У платника податків, фізичної особи – підприємця за результатами перевірки податкових органів виникли податкові зобов'язання з податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку до бюджету м. Києва (перебуваючи за основним місцем обліку в м. Києві), після зміни податкової адреси на м. Чернівці та оскарження в судовому порядку результатів перевірки, суд виніс рішення на користь платника, внаслідок чого виникла переплата по Чернівецькій міській територіальній громаді (за основним місцем обліку) по зазначених податках на суму біля 2,0 млн. грн. Однак, до бюджету Чернівецької міської територіальної громади платник зазначені податки не сплачував.

Наказом Мінфіну від 11.02.2019 року №60 зі змінами визначено, що заява на повернення помилково та/або надміру сплачених сум грошових зобов'язань подається платником податків до територіального органу ДПС за основним місцем обліку такого платника.

Абзацом третім пункту 9 розділу III наказу Мінфіну від 11.02.2019 року №60 зі змінами визначено, що Електронні висновки про повернення коштів, направляються до Казначейства після погодження з відповідними місцевими фінансовими органами.

На виконання рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 30.09.2024 року справа №600/2332/24-а, ГУ ДПС у Чернівецькій області, сформовано висновки на повернення коштів з бюджету Чернівецької громади та направлено їх на погодження фіноргану.

Департаментом фінансів Чернівецької міської ради, керуючись пунктом 43.6. статті 43 Податкового кодексу України та абзацом четвертим пункту 5 розділу VI Порядку (наказ Міністерства фінансів України від 11.02.2019 року №60), яким визначено, що повернення помилково або надміру зарахованих до бюджету податків, зборів, пені здійснюється з того бюджету до якого такі кошти були зараховані, не погоджено електронні висновки ГУ ДПС у Чернівецькій області надіслані засобами інформаційно – телекомунікаційною системою органів ДПС на повернення надміру сплачених коштів платнику.

Зазначений платник подав позов до Чернівецького окружного адміністративного суду (справа № 600/2835/25-а) щодо правомірності дій департаменту фінансів Чернівецької міської ради.

У поясненнях ГУ ДПС у Чернівецькій області (третя сторона у справі), зазначено, що «чинним законодавством не передбачено підстав для непогодження відповідними місцевими фінансовими органами повернення надмірно зарахованих до місцевого бюджету коштів».

Звертаємо увагу, що ДПС України ще у 2024 році було зазначено, що здійснюються заходи щодо нормативного врегулювання та технічної реалізації механізму повернення помилково та/або надміру сплачених сум грошового зобов'язання з бюджету, у який такі кошти були зараховані. Однак, наразі відповідних змін не внесено.

Пропонуємо доповнити пункт 9 розділу III наказу Міністерства фінансів України від 11.02.2019 року №60 (за аналогією наказу Міністерства фінансів України від 03.09.2013 року №787) абзацом наступного змісту: «Якщо згідно з інформацією, зазначеною у електронному висновку, кошти не надходили до відповідного місцевого бюджету, місцевий фінансовий орган інформує територіальний орган ДПС, на який покладено контроль за справлянням таких платежів (зборів), про відмову у погодженні електронного висновку шляхом надсилання засобами сервісу «Електронний кабінет платника» відповідного електронного повідомлення». Для реалізації зазначеної норми необхідно передбачити у сервісі «Електронний кабінет платника» опцію «не погоджено» з обґрунтуванням відмови, так як це передбачено в системі органів Казначейства згідно наказу Міністерства фінансів України від 03.09.2013 року №787.

Крім того, необхідно передбачити технічну можливість повернення платникам коштів з того бюджету, до якого такі кошти були зараховані.

Згідно з положеннями абзацу четвертого пункту 1 розділу V зазначеного наказу, одночасно з формуванням електронного висновку щодо повернення коштів за платежами, що надходять до місцевих бюджетів або підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами, відповідним органам місцевого рівня надається можливість отримати інформацію про розмір сплачених сум, дату здійснення платежу та реквізити відповідного платіжного документа.

Оскільки, зазначена норма наказу щодо дати сплати та реквізитів не реалізована в сервісі «Електронний кабінет платника», пропонуємо внести додаткові зміни, як і в зазначений сервіс, так і в Додаток 1 до Порядку, тобто у Форму електронного висновку про повернення (перерахування) помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань та пені, а саме внести додатковий рядок наступного змісту: «Номер, дата та сума платіжного документа, згідно з яким кошти зараховано до бюджету».

12. Враховуючи наявні випадки, коли по одному платнику формується декілька Подань (кошти платнику повертались на підставі 36 Подань), пропонуємо внести зміни до наказу Міністерства фінансів України від 03.09.2013 року №787, а саме щодо можливості повернення головними управліннями Казначейства помилково або надміру сплачених коштів платником за декількома платіжними інструкціями одним електронним поданням, або надати можливість у графі 2 рядку 6 Додатку 1 Порядку заповнювати інформацію (номер, дата та сума платіжної інструкції, згідно з якою кошти зараховано до бюджету) за багатьма платіжними інструкціями.

13. З метою якісного планування дохідної частини місцевих бюджетів, а також здійснення контролю за сплатою до бюджету податків та зборів, пропонуємо внести зміни до Порядку обміну інформацією між органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, та органами місцевого самоврядування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.2021 року №627 та передбачити надання ДПС до інформаційно-аналітичної системи “LOGICA” звітності щодо нарахованих та сплачених до місцевих бюджетів податків та/або зборів, в розрізі не лише юридичних осіб, а й фізичних осіб (абзац шостий пункту 5 зазначеного Порядку).

Висновки до розділу 3

Отже, сучасні економічні реалії, спричиненні повномасштабним вторгненням РФ на територію України, призвели до суттєвих законодавчих змін. Покращення і вдосконалення законодавства у фіскальній сфері є найефективнішим механізмом для покращення стабільності формування доходів місцевих бюджетів. Зокрема, збільшення ставок місцевих податків, зміна та удосконалення умов отримання пільги з певних податків, а також посилення контролю за справлянням

надходжень до місцевих бюджетів дозволять розширити, як базу оподаткування, так і розмір доходів місцевих бюджетів.

Війна у ХХІ столітті це в першу чергу протистояння економік двох держав, без стійкої економіки неможливе існування потужної військово-політичної позиції. Найбільш сприятливою умовою для процвітання економіки в державі є здорова конкуренція, яка полягає у дотриманні правил, правових норм та законів усіма суб'єктами. Для досягнення такого результату варто посилити податковий контроль та відмінити мораторій на перевірки для бізнесу. На мою думку, війна це не привід для покращення комфорту суб'єктів господарювання, а навпаки стимул для вжиття всіх необхідних заходів для зменшення тінізації економіки. Державні податкові органи через відсутність достатньої кількості штатних працівників, не мають змоги в повному обсязі здійснювати покладені на них повноваження у сфері контролю за справлянням місцевих податків і зборів. Тому, для збільшення доходів місцевих бюджетів можна розширити повноваження органів місцевого самоврядування у сфері контролю за справлянням місцевих податків і зборів.

ВИСНОВКИ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України актуалізувало питання стабільності та безперебійної роботи органів місцевого самоврядування, які потребують відповідного фінансового забезпечення. Згідно з законодавством України, доходи місцевих бюджетів формуються з власних та закріплених джерел, а також за рахунок державних трансфертів. Реформа децентралізації сприяла покращенню доходної бази місцевих бюджетів, включаючи податкові та неподаткові надходження, а також інші джерела фінансування.

Проте, в умовах військової економіки, ця початкова фінансова стійкість зіткнулася з критичними викликами, що зумовили трансформацію структури місцевих доходів. З одного боку, відбулася значна мобілізація ресурсів у відносно безпечних регіонах (як-от Чернівецька МТГ), спричинена релокацією бізнесу та змінами в оподаткуванні, що тимчасово призвело до зростання податкових надходжень. З іншого боку, фіскальна політика воєнного часу (зокрема, законодавчі рішення щодо перерозподілу ПДФО) внесла суттєву непрогнозованість у дохідну базу, що актуалізує необхідність диверсифікації доходів місцевих бюджетів.

Доходам місцевих бюджетів характерна складна структура, яка складається з загального та спеціального фонду, а також трансфертів. Окрім цього, усі доходи місцевих бюджетів розділяють на податкові та неподаткові надходження. Згідно з Бюджетним кодексом України, місцеві податки і збори повністю зараховуються до місцевих бюджетів. Натомість загальнодержавні податки і збори зараховуються як до місцевого, так і до державного бюджету з конкретно визначеними частками. Законодавством заборонено встановлювати загальнодержавні податки або збори, які не передбачені Податковим кодексом України. Таким чином, система розподілу податкових надходжень має важливе значення для фінансового забезпечення місцевих програм і ініціатив, забезпечуючи фінансування на місцевому рівні з урахуванням конкретних потреб та умов кожної місцевої громади.

З огляду на необхідність посилення фінансової стійкості в умовах воєнного стану, особливого стратегічного значення набувають місцеві податки і збори (та неподаткові надходження, оскільки вони є єдиними джерелами доходів, які повністю підконтрольні органам місцевого самоврядування. Повне зарахування місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів надає громадам унікальний інструментарій для фіскального регулювання та мобілізації внутрішніх резервів через встановлення гнучких ставок податків на майно та єдиного податку.

Був проведений аналіз структури доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади за період з 2019 по 2024 рік. Досліджено відносну вагу загального та спеціального фондів, а також міжбюджетних трансфертів. Було визначено рівень залежності бюджету Чернівецької міської територіальної громади від державного бюджету. Проаналізовано структуру доходів загального фонду, виявлені основні відхилення та роз'яснено причини цих змін. Окремо звернули увагу на найбільший податок за обсягом – податок на доходи фізичних осіб, та роз'яснено зміни, що відбулися в його надходженні протягом 2019-2024 років.

Виявлені тенденції засвідчують, що фіскальна динаміка Чернівецької міської територіальної громади була сформована під впливом двох ключових факторів: успішного нарощування власних податкових ресурсів та значної волатильності, спричиненої централізованими законодавчими рішеннями (зокрема, щодо військового ПДФО) та економічними наслідками агресії. Отже, подальший аналіз підтверджує, що для забезпечення довгострокової стійкості фінансової моделі громади критично необхідно диверсифікувати дохідну базу та мінімізувати залежність від одного джерела.

Охарактеризували динаміку надходжень бюджету Чернівецької міської територіальної громади у 2019-2024 роках окремо по загальному та спеціальному фонду. Було продемонстровано структуру місцевих податків і зборів та визначено питому вагу найбільших надходжень. Виокремили основні відхилення в динаміці та встановили причинно-наслідковий зв'язок.

Проте, проведений аналіз виявив, що фінансова стабільність громади все ще залежить від кількох ключових проблем. Головний ризик — це залежність від кількох централізовано регульованих джерел, обсяги яких нестабільні через рішення уряду та економічні наслідки війни. Крім того, ми побачили, що громада не повністю використовує потенціал місцевих податків та грошей зі спеціального фонду. Тому, щоб бюджет став по-справжньому стійким, потрібно знайти нові джерела доходу і покращити збір місцевих платежів, які громада контролює сама.

Виявлено основні проблеми у дохідній частині місцевих бюджетів, зокрема, недостатній обсяг доходів та значна залежність від міжбюджетних трансфертів. Також, охарактеризовано як вплинуло повномасштабне вторгнення РФ на доходи місцевих бюджетів в Україні. Окрім цього, наведено приклади перманентних проблем в частині формування доходів місцевих бюджетів.

Таким чином, сформована проблематика є наслідком поєднання військово-економічних шоків і структурних інституційних недоліків. Недостатній обсяг власних доходів та значна залежність від міжбюджетних трансфертів призводять до обмеження фінансової автономії місцевого самоврядування та створюють хронічну невідповідність між фінансовими ресурсами та необхідністю виконання зростаючого обсягу делегованих повноважень.

Запропоновано шляхи вирішення цих проблем, зокрема, зміцнення фіскального значення податкових надходжень. Надано рекомендації щодо можливих заходів для збільшення доходів місцевих бюджетів, зокрема зміни в законодавстві, які стосуються податку на доходи фізичних осіб, місцевих податків та зборів та інших неподаткових надходжень.

Реалізація цих пропозицій вимагає комплексного підходу, який охоплює як реформи, так і посилення адміністративної спроможності органів місцевого самоврядування (ОМС). Зміни у законодавстві повинні бути спрямовані на розширення фінансової автономії громад через надання права гнучкого регулювання ставок місцевих податків та збільшення стабільної частки податкових

надходжень, що залишається на місцевому рівні. Окрім цього, важливим є впровадження заходів, спрямованих на покращення адміністрування всіх неподаткових надходжень та мобілізацію капітальних ресурсів спеціального фонду, що має стати запорукою довгострокової стійкості бюджету Чернівецької міської територіальної громади.

Отже, дохідна частина бюджету територіальних громад має великий, часто недооцінений потенціал, який є ключовим елементом фінансової стійкості держави. При умові правильного реформування механізмів та подальшого стратегічного управління, цей потенціал здатний створити міцний фінансовий фундамент для економічного добробуту суспільства та держави в цілому.

Саме через посилення фінансової автономії та диверсифікацію джерел власних надходжень (зокрема, за рахунок ефективної мобілізації місцевих податків і капітальних ресурсів), територіальні громади можуть не лише гарантувати безперебійне фінансування соціальних та інфраструктурних потреб на місцевому рівні, а й мінімізувати залежність від міжбюджетних трансфертів. Така фінансова модель дозволяє органам місцевого самоврядування стати не просто споживачами, а активними агентами економічного розвитку держави, що є критично важливим в умовах відновлення та необхідності централізації ресурсів на оборонні цілі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бак Н.А. Можливості активізації ролі органів місцевого самоврядування в процесі адміністрування місцевих податків і зборів. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 96-99. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42773/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%202021.pdf>
2. Бак Н.А. Неподаткові надходження бюджетів: функціональне призначення та можливості його активізації. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Сер. Економіка*. 2021. Вип. 830 (2121). С. 45-51. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/148>
3. Бак Н.А. Управління бюджетною спроможністю територіальних громад Буковини сьогодні – запорука їх сталого розвитку в майбутньому. *Потенціал сталого розвитку в умовах регіональних та глобальних викликів / Potential for sustainable development in the context of regional and global challenges* : Мат. міжн. наук.-практ. конференції, 29-31 травня 2024 року, Чернівці (Україна) – Сучава (Румунія). Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 12-15. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10218/2024%20ZbirnykTez_24.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Бак Н.А. Фіскальні інструменти управління сталим розвитком територіальних громад. *Фінансові інструменти сталого економічного розвитку: антропоцентричні виміри* : монографія / за заг. ред. П.О. Нікіфорова. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 266-318. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12613>
5. Баранов С. В. Проблемні питання процесу бюджетної децентралізації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №3. С. 119.

6. Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Матвєєва О. Ю., Трещов М. М., Шевченко Л. Г. Управління фінансовими ресурсами та бюджетом територіальних громад, Дніпро. 2018. С. 128.
7. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Фінанси: навчальний посібник. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2018. С. 67.
8. Борин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17.
9. Бухтіярова І. О. Правове регулювання оподаткування нерухомості в Україні. 2021. С. 286.
10. Гостєва О. Ю. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як можливість поповнення місцевих бюджетів. *Економіка та право*. 2020. №2. С. 79-84.
11. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 11.04.2024).
12. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11- 20.
13. Гусак О. С. Роль місцевого оподаткування у структурі доходів місцевих бюджетів України. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю. 2021. С. 85-88.
14. Дем'янчук О. П., Сахарук, Н. Л. Формування доходів місцевого бюджету в умовах бюджетно-податкових реформ в Україні. «Економіка». 2020. С. 47-54.
15. Дорош В. Ю Наукові підходи до ідентифікації поняття "доходи місцевих бюджетів". *Економічний форум*. 2016. № 3. С. 72.
16. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко Децентралізація в Україні. URL: <https://cutt.ly/ZMI0G56> (дата звернення 15.010.2025).
17. Дребот Н. П., Семеген І. Б. Реформа децентралізації в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. № 4. С. 24 27.

18. Другий етап децентралізації в Україні URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення 12.10.2025).
19. Дуб А. Р. Фінансові механізми державної підтримки соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 52–58.
20. Дубина М.К., Попело О.С., Тарасенко О. О. Інституційні трансформації фінансової системи України в умовах розвитку цифрової економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №1. С. 91–110.
21. Дяченко С.А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №8. С. 63–69.
22. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118401341> (дата звернення 11.11.2025 р.).
23. Західна О. Р., Петришин Х. Р. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2022. № 4. С. 80– 86.
24. Катан Л.І. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. № 3. С. 3–12.
25. Кириленко О.П., Бюджетна система. *Економічна думка*. Тернопіль: 2021. С. 424.
26. Кульчицький М. І., Пазовська Л. Е. Тенденції та проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3. С. 296–301.
27. Ломачинська І. А. Діагностика інституційного середовища фінансової системи України та його впливу на фінансовий розвиток. *Економічні науки*. 2020. № 4. С. 247-254.
28. Маршук Л. М., Мовчан Д. О., Покойовий О. О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. С. 134-139. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228> (дата звернення: 12.10.2025).

29. Мороз Я. В. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в Україні під час дії воєнного стану. *Фінансове забезпечення економіки*. 2020. С. 66-69.

30. Онищук І.І. Виконання доходів місцевих бюджетів. Децентралізація задля демократії – Україна. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15570> (дата звернення: 12.11.2025).

31. Польова, О. Децентралізація у забезпеченні сталого економічного та соціального розвитку територіальних громад URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53> (дата звернення: 21.10.2025).

32. Основи економічних знань. Бібліотека економіста .URL: <https://library.if.ua/book/41/2809.html> (дата звернення: 21.10.2025).

33. Офіційний портал Чернівецької міської ради URL: <https://www.city.cv.ua/city/budget>.

34. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави. *Економіка та суспільство*. Київ. 2019. С. 440.

35. Податковий кодекс України: Закон України від 22.12.2011 р. № 4279-VI, зі змінами / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755_17 (дата звернення: 12.10.2025).

36. Качула С.В. Фактори модернізації державної фінансової політики у системі соціального розвитку суспільства. *Фінансовий простір*. 2019. № 1 (33). С. 41-54.

37. Про схвалення Прогнозу економічного й соціального розвитку України на 2022- 2024 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 № 586 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2021-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 12.9.2025).

38. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 12.10.2025).

39. Класифікація доходів бюджету.: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2020 № 11. URL: <https://buhgalter911.com/spravochniki/byudzhethnayaklassifikaciya.html> (дата звернення: 5.10.2025).

40. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1. С. 130.

41. Сірик З. Фінансова децентралізація як передумова нарощення потенціалу місцевого самоврядування в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. №1. С. 10-20. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20201\(141\)/sep20201\(141\)_010_SirykZ.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20201(141)/sep20201(141)_010_SirykZ.pdf) (дата звернення: 22.09.2025).

42. Татарин Н. Б., Войтович В. В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 11. С. 159-162.

43. Тімашов В. О., Севастьяненко О. В. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С.134–139.

44. Фалібога Н. Ю. Фінансова спроможність бюджетів перспективних ОТГ. *Економіка та суспільство*. Київ. 2017. С. 32.

45. Форкун І. С. Комплексна оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів як індикатор підвищення рівня бюджетного менеджменту в умовах реформи децентралізації владних повноважень. *Modeling the development of the economic systems*. 2021. № 2. С. 46-53.

46. Чеберяко О. К. Бюджетна політика України у сфері доходів як базис перспективного економічного розвитку. 2019. № 5. С. 41–47.

47. Чеберяко О. В. Вплив фінансової децентралізації на формування доходів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2017. С. 316-326.

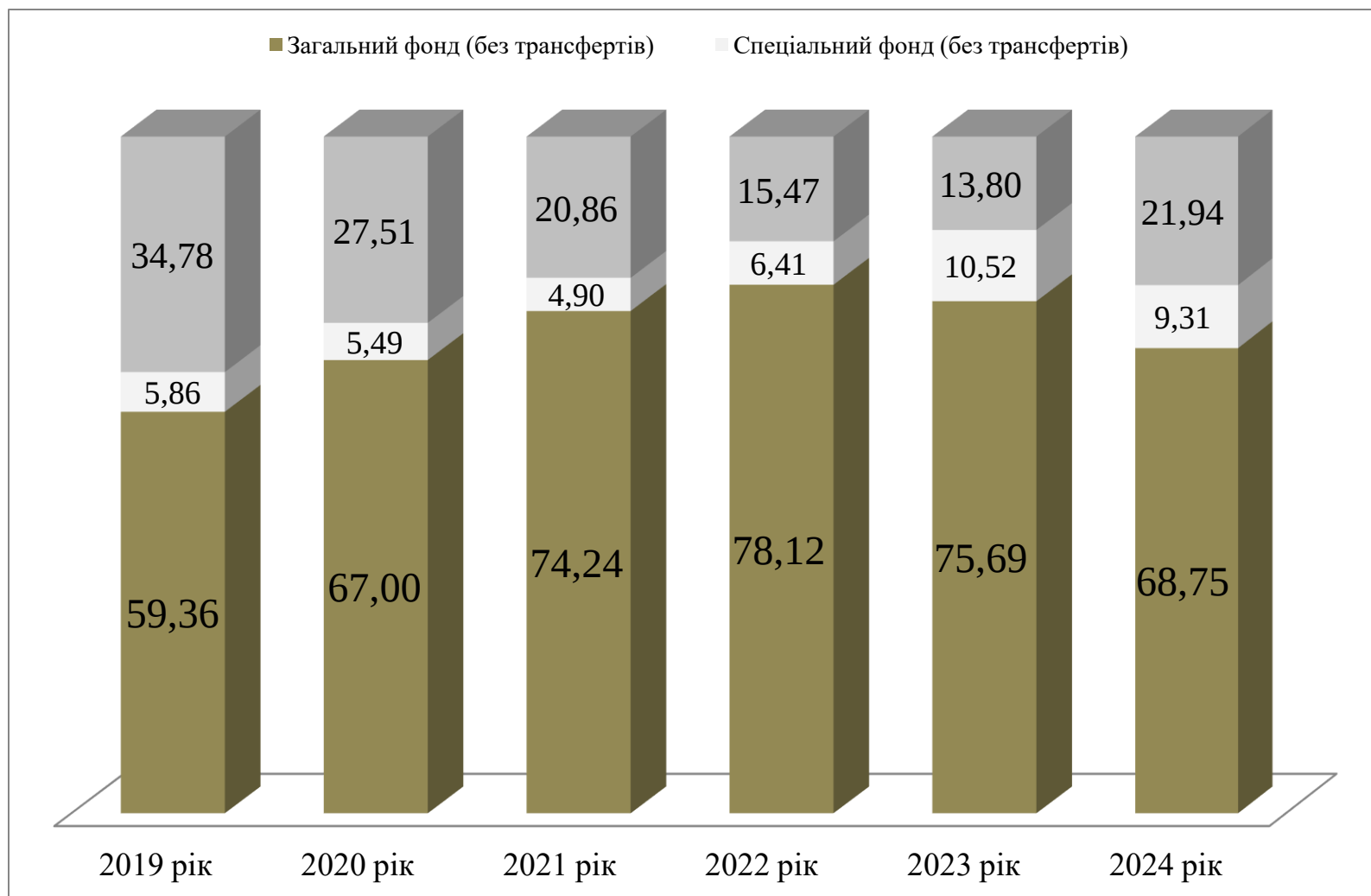
48. Чернівецька міська об'єднана територіальна громада: Портал «Децентралізація» URL: <https://decentralization.gov.ua>. (дата звернення: 13.10.2025).
49. Шевчук І.Л., Черепанова В.О., Ставерська Т.О., Бюджетна система. Навч. посіб., . Харків 2015. С. 27
50. Шубенко І., Мороз Я. Прогноз та шляхи сталості формування доходів місцевих бюджетів у період воєнного стану в Україні. *Фінансові інструменти регіонального розвитку*. Житомир. 2022. С.129-1.

Додаток А

Структура доходів Чернівецької міської територіальної громади в 2019-2024 рр.

Фонди бюджету	Доходи за 2019 рік, тис. грн	Доходи за 2020 рік, тис. грн	Доходи за 2021 рік, тис. грн	Доходи за 2022 рік, тис. грн	Доходи за 2023 рік, тис. грн	Доходи за 2024 рік, тис. грн
Загальний фонд (без трансфертів)	1 601 692,8	1 651 770,9	1 973 664,5	2 643 882,2	3 199 445,1	3 220 952,0
Спеціальний фонд (без трансфертів)	158 142,7	135 367,8	130 235,5	217 066,4	444 676,6	436 099,3
Міжбюджетні трансфери	938 257,2	678 228,7	554 615,0	523 463,7	583 176,6	1 027 776,1
Всього	2 698 092,7	2 465 367,4	2 658 515,0	3 384 412,3	4 227 298,4	4 684 827,3

Структура доходів бюджету Чернівецької міської територіальної громади в 2019-2024 рр., % [29].

Надходження бюджету Чернівецької міської територіальної громади
в 2019-2024 рр.

Доходи бюджету	2019 рік, тис. грн	2020 рік, тис. грн	2021 рік, тис. грн	2022 рік, тис. грн	2023 рік, тис. грн	2024 рік, тис. грн
Податкові надходження	1 516 650,6	1 570 032,1	1 875 390,6	2 540 411,8	3 067 154,2	3 045 111,9
Неподаткові надходження	243 184,9	217 106,6	228 509,4	320 536,8	576 967,6	611 939,4
Трансферти	938 257,2	678 228,7	554 615,0	523 463,7	583 176,6	1 027 776,1
Всього	2 698 092,7	2 465 367,4	2 658 515,1	3 384 412,3	4 227 298,4	4 684 827,3

Джерело: розраховано автором за даними [29].

Додаток Г

Надходження податку на доходи фізичних осіб (надалі ПДФО) до бюджету Чернівецької міської територіальної громади в 2019-2024 рр. тис. грн.

Показники	Уточнений план на 2024 рік	Фактичні надходження					
		2024 рік	2023 рік	2022 рік	2021 рік	2020 рік	2019 рік
Податок та збір на доходи фізичних осіб	1 673 047,60	1 703 881,00	1 937 310,37	1 745 113,60	1 178 479,78	999 059,03	930 112,05
ПДФО з заробітної плати	1 585 317,60	1 608 691,10	1 301 084,75	1 202 688,60	1 066 583,04	892 804,05	828 561,53
ПДФО з доходів військовослужбовців	0,00	0,00	567 331,44	503 411,50	70 911,22	75 592,53	67 308,20
ПДФО з інших доходів ніж заробітна плата	31 000,00	36 107,00	25 669,74	20 558,80	15 183,29	11 515,75	13 725,01
ПДФО з річного декларування	54 000,00	55 360,50	41 584,23	18 454,70	25 802,24	19 146,29	20 517,10
ПДФО із доходів спеціалістів резидента Дія Сіті	2 500,00	2 472,40	1 493,53	0,00	0,00	0,00	0,00
ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами	230,00	270,80	146,68	0,00	0,00	0,00	0,00
Авансовий внесок з ПДФО, що сплачується платниками податку, які здійснюють роздрібну торгівлю пальним	0,00	979,20	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: розраховано автором за даними [29].

Додаток Д

Податкові надходження загального фонду бюджету Чернівецької міської територіальної громади в 2019-2024 рр.

тис. грн.

Показники	Уточнений план на 2024 рік	Фактичні надходження					
		2024 рік	2023 рік	2022 рік	2021 рік	2020 рік	2019 рік
Податкові надходження	3 014 025,1	3 045 111,9	3 067 154,2	2 540 411,8	1 875 396,5	1 570 032,1	1 516 650,6
ПДФО	1 673 047,6	1 703 880,4	1 937 310,4	1 745 113,6	1 178 479,8	999 059,0	930 112,1
Податок на прибуток підприємств	9 580,0	10 391,2	8 406,7	5 019,6	5 323,2	2 256,5	3 969,6
Рентна плата	612,0	787,1	171,9	568,5	481,7	343,9	451,2
Акцизний податок (пальне)	107 450,0	110 855,1	78 825,7	24 081,5	61 785,7	49 166,6	48 713,8
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (тютюн, алкоголь)	253 500,0	198 093,6	219 803,0	155 008,2	88 065,0	80 898,2	88 528,9
Місцеві податки і збори	969 835,5	1 021 104,5	822 636,5	610 620,4	541 261,1	438 307,9	444 875,0
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	146 690,5	166 882,7	118 660,7	58 868,4	29 115,4	26 184,0	23 298,1
Плата за землю	286 130,0	293 066,6	254 246,0	180 856,6	186 963,8	162 857,4	175 870,0
Транспортний податок	1 450,0	1 694,7	936,2	443,4	682,5	981,6	1 510,1
Збір за місця для паркування транспортних засобів	3 430,0	3 399,9	3 079,3	2 405,5	1 291,3	979,1	1 058,0
Туристичний збір	3 500,0	2 723,8	2 266,0	1 719,0	627,1	368,9	770,1
Єдиний податок	528 635,0	553 336,8	443 448,4	366 327,5	322 581,0	246 936,9	242 368,7

Джерело: розраховано автором за даними [29].

Додаток Е

Неподаткові надходження загального фонду бюджету Чернівецької міської територіальної громади в 2019-2024

рр. тис. грн.

Показники	Уточнений план на 2024 рік	Фактичні надходження					
		2024 рік	2023 рік	2022 рік	2021 рік	2020 рік	2019 рік
Неподаткові надходження	150 684,8	175 760,2	132 290,9	103 470,4	98 252,1	81 734,5	85 020,4
Частина чистого прибутку (доходу) комунальних підприємств	7 060,0	8 078,4	10 309,7	4 281,3	3 188,4	1 240,0	2 233,8
Плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів	1 600,0	4 098,4	7 852,5	3 044,9	18 738,5	19 338,2	17 291,8
Надходження штрафів що накладаються виконавчими органами місцевих рад	12 700,0	24 798,9	13 886,8	8 663,5	6 822,8	3 091,0	2 747,9
Адмін. штрафи за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкоголю та тютюну	2 140,0	2 517,5	1 231,8	1 257,8	1 371,8	928,2	1 018,5
Адмін. штрафи за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі	1 380,0	953,0	1 149,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Плата за надання інших адміністративних послуг	34 155,0	35 247,8	28 139,4	30 114,9	25 042,4	17 490,9	26 601,0
Адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень	1 710,0	1 725,4	1 502,1	981,7	1 768,6	1 704,4	1 453,5
Орендна плата за користування майном комунальної власності	60 000,0	60 100,0	54 400,0	46 400,0	34 494,5	29 718,6	31 393,7
Кошти за шкоду, що заподіяна на земельних ділянках	11 803,0	14 410,6	8 206,2	6 135,6	2 234,0	2 106,9	389,2
Плата за ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор у залах гральних автоматів	10 505,0	10 505,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Інші неподаткові надходження	7 631,8	13 325,2	5 613,4	2 590,7	4 591,1	6 116,3	1 891,0

Джерело: розраховано автором за даними [29].

Додаток Є

Надходження спеціального фонду бюджету Чернівецької міської територіальної громади в 2019-2024 рр. тис.

грн.

Показники	Уточнени й план на 2024 рік	Фактичні надходження					
		2024 рік	2023 рік	2022 рік	2021 рік	2020 рік	2019 рік
Екологічний податок	1 020,0	1 066,7	993,4	994,5	874,7	539,8	325,5
Кошти від відшкодування втрат сіл. госп. та лісгосп. виробництва	0,0	0,0	194,3	245,4	87,7	0,0	4,7
Грошові стягнення за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу	395,0	397,8	269,0	141,3	66,0	58,7	565,7
Плата за гарантії, надані міськими радами	0,101	0,101	0,113	0,013	0,026	0,013	0,010
Відсотки за користування довгостроковим кредитом (житло молодим сім'я)	52,0	73,0	30,4	41,3	21,4	27,1	69,6
Надходження коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту	4 565,3	7 130,0	11 695,9	2 192,7	4 120,2	14 497,1	18 008,0
Власні надходження бюджетних установ	122 567,0	117 248,4	230 738,5	70 927,6	74 130,8	52 527,2	97 970,3
Надходження коштів від відчуження майна комунальної власності	199 339,0	59 249,7	55 528,3	39 558,8	5 019,7	27 188,5	10 754,6
Кошти від продажу землі	200 000,0	224 674,9	127 602,9	94 339,7	32 178,9	29 331,7	18 672,8
Цільові фонди, утворені місцевими радами	23 021,1	26 258,7	17 612,0	8 625,0	13 736,1	11 197,7	11 771,5
Всього доходів спеціального фонду (без трансфертів)	550 959,5	436 099,3	444 676,7	217 066,3	130 235,5	135 367,8	158 142,7

Джерело: розраховано автором за даними [29]

